

waardenstellend onderzoek SANDERBOUT | SITTARD

oktober 2010

BURO4 MONUMENT EN RUIMTE

Conceptrapport

waardestellend
onderzoek

Sanderbout | Sittard

Code | HB039

Onderzoek | Waardestellend onderzoek

Onderwerp | Sanderbout Sittard

Status | Potentieel gemeentelijk beschermd
stadsgezicht

Opdrachtgever | gemeente Sittard-Geleen

Afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling

Postbus 18

6130 AA Sittard

Uitgave | Oktober 2010

Buro4 | Monument en Ruimte

Postbus 229

6040 AE Roermond

Samenstellers | H.J. van der Borgh

E.S. Wetsteijn

met medewerking van R.H.M. Denessen

Opmaak kaft | Bureau Paul Smeets BNO

Cartografie | Gemeente Sittard-Geleen

M. van Bussel

Versie 1.5 | 31 mei 2011

inhoud

Inleiding

Aanleiding en kader | 5

Cultuurhistorisch kader

Algemeen | 7

Ontwikkeling Sittard tot 1900 | 7

Maatschappelijke ontwikkelingen begin twintigste eeuw | 9

Woningbouw voor arbeiders en de tuindorpgedachte | 10

Historische ontwikkeling

Locatiekeuze | 13

Eerste fase Jan Stuyt 1917-1919 | 13

Uitbreiding Jac. Beurskens 1926-1927 | 14

Uitbreiding Jos Wieters 1947-1949 | 16

Uitbreiding ontwerp Jos Klijnen na 1950 | 19

Achtbunder | 19

Thienbunder | 21

Latere wijzigingen | 23

Fasering en afbakening gezicht

Fasering | 25

Afbakening | 25

Nadere analyse gezicht

Stratenpatroon | 27

Openbare ruimte | 29

(Semi-)openbaar groen | 29

Bebouwing | 33

Bouwblok type T229A | 35

Bouwblok type T192A | 36

Bouwblok type T228A | 36

Bouwblok type T176A | 37

Bouwblok type T227A | 37

Bouwblok type T191A | 38

Bouwblok type T168A | 38

Bouwblok type T226A | 39

Resumé | 41

Waardestelling

Waardering | 43

Nadere typering waarden | 43

Begrenzing | 45

Aanbevelingen en randvoorwaarden | 47

Geraadpleegde bronnen

Archieven | 53

Literatuur | 53

Internet | 53

inleiding

Aanleiding en kader | In opdracht van de gemeente Sittard-Geleen heeft Buro4 Monument en Ruimte een waardestellend onderzoek uitgevoerd naar de wijk Sanderbout in Sittard. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van de mogelijke aanwijzing van een deel van de wijk als gemeentelijk beschermd stadsgezicht.

De stedenbouwkundige geschiedenis van Sittard wordt gekenmerkt door voortdurende dynamiek. In de ontwikkeling van de stad zijn verschillende perioden te onderscheiden die een stempel op het stadsbeeld hebben gedrukt. Hierdoor is een historisch 'gelaagde' stad ontstaan, die in het straatbeeld afleesbaar is. Het begin van de twintigste eeuw is een periode waarin Sittard een metamorfose heeft ondergaan. Rond de bestaande stad kwam onder invloed van mijnbouw en industrialisatie een ring van nieuwe uitbreidingswijken.

Bijna een eeuw later staat het erfgoed uit deze periode onder toenemende druk van stedelijke vernieuwingsopgaven. De woningen zijn zowel bouw- als woontechnisch sterk verouderd en niet meer van deze tijd. Krimp, vergrijzing en onze huidige manier van wonen, werken en leven vraagt om aanpassingen van de oudere woonwijken. Daartegenover staat dat er toenemende belangstelling is voor vooroorlogse

wijken, worden de bijzondere kwaliteiten ervan herkend en is de waardering ervoor groeiende.

De wijk Sanderbout is gelegen ten zuidwesten van de stadskern van Sittard, tussen de rijksweg en de spoorlijn, nagenoeg centraal tussen de stadsdelen Sittard en Geleen.

In het waardestellend onderzoek staat de beantwoording van de volgende vragen centraal:

- Hoe heeft Sanderbout zich globaal in de loop van de tijd ontwikkeld?
- Welke globale wijzigingen en aanpassingen hebben in de loop van de tijd plaatsgevonden?
- Wat zijn de effecten van deze wijzigingen en aanpassingen geweest voor de gaafheid, herkenbaarheid en de cultuurhistorische waarde van de wijk?
- Wat is de cultuurhistorische waarde van de wijk?

◀ Opvallend 'poortgebouw' aan de Irisstraat geeft toegang tot het groene binnengebied 'de Bleek'.

▶ Drie markante fasen markeren de ontwikkelingsgeschiedenis van de wijk Sanderbout.

cultuurhistorisch kader

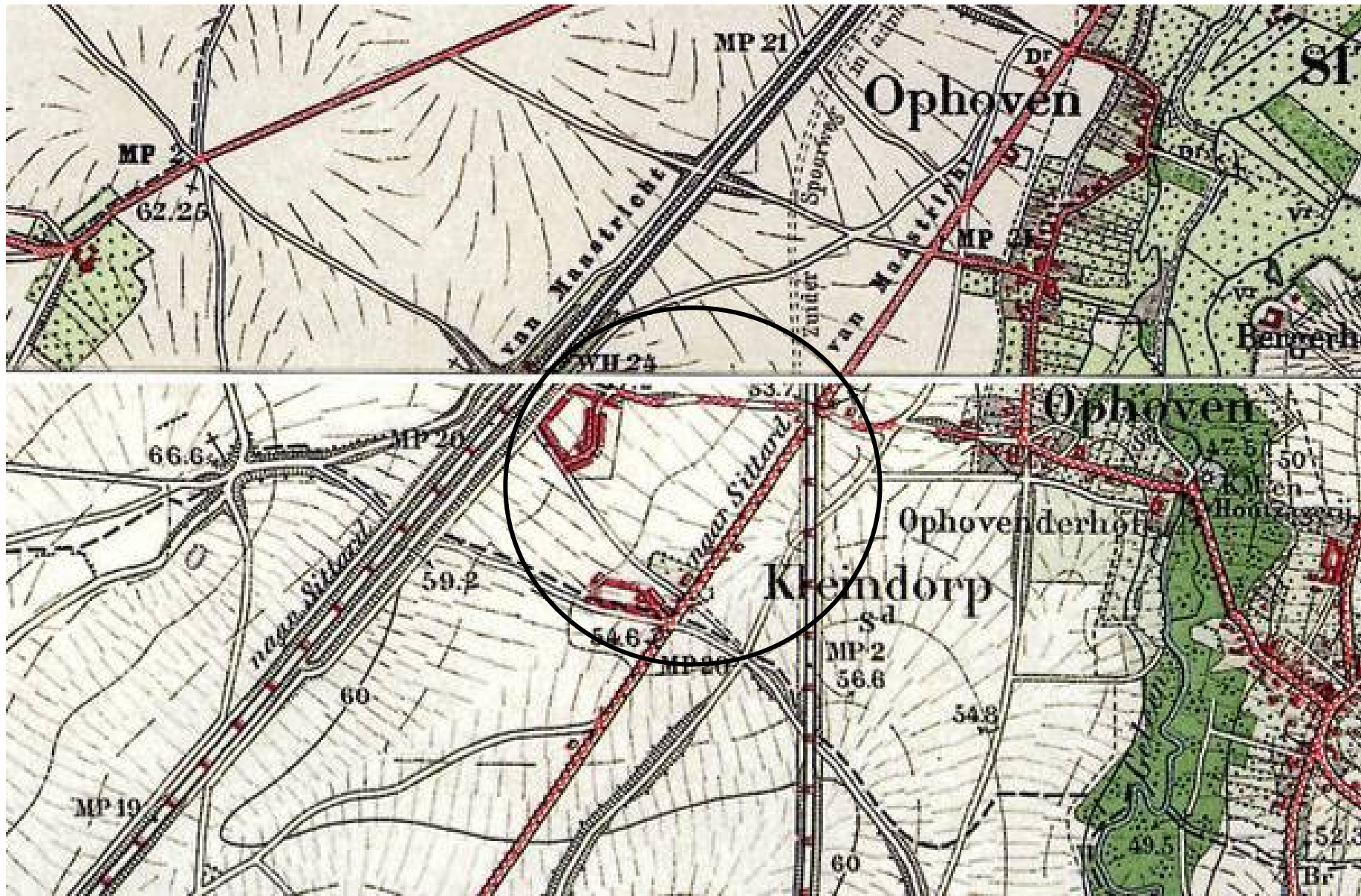
Algemeen | De wijk Sanderbout is gelegen aan de zuidwestelijke zijde van Sittard. De wijk ligt ingeklemd tussen de spoorlijnen naar Maastricht en Heerlen, de Rijksweg en de Middenweg. Oorspronkelijk, bij de bouw in 1919, bestond de wijk uit twee bebouwingsclusters: Kleindorp (49 huizen) en Sanderbout (72 huizen), gelegen ten zuiden van de Veestraat. In de periode 1920-1950 groeiden deze bebouwingsclusters aan elkaar. Na 1950 is de wijk uitgebreid met het gebied ten noorden van de Veestraat, het zogenoemde kerkeiland, en het aan de noordzijde gelegen woningcomplex 'Achtbunder'. Sanderbout geeft een duidelijk beeld van de ontwikkeling van de stedenbouw tijdens het Interbellum en gedurende de naoorlogse periode evenals van de volkhuysvesting van arbeiders in de eerste helft van de twintigste eeuw.

Ontwikkeling Sittard tot 1900 | Tot het einde van de negentiende eeuw bestond Sittard uit de binnen de wallen gelegen stadskern, lintbebouwing langs de uitvalswegen, met name richting Limbricht (Voorstad) en in Overhoven en Ophoven, en de gehuchten Stadbroek en Leyenbroek (Broeksittard was toen nog een zelfstandige gemeente). Al deze kernen zijn op het kadastrale minuutplan van 1819 al zichtbaar. Tot halverwege de negentiende eeuw be-

perkte de bouwactiviteiten zich hoofdzakelijk tot de verdichting van de bestaande bebouwingsstructuren. Na de aanleg spoorlijn Venlo-Maastricht in 1865 ontstond nieuwe bebouwing aan de westzijde van de kern, in de richting van het station.

- ◀ Overzicht Sanderbout (bron: Google Earth).
- ▲ Detail kadastraal minuutplan van Sittard uit 1819 (bron: watwaswaar.nl).
- ▶ Topografische kaart van Sittard met de nieuwe rijksweg ten westen van de oude stadskern en de kernen Ophoven en Leyenbroek, circa 1850 (bron: watwaswaar.nl).

Maatschappelijke ontwikkelingen begin twintigste eeuw | Als reactie op de sociale en hygiënische misstanden, die in de negentiende eeuw in de industriesteden waren ontstaan, werd 1901 de eerste Woningwet vastgesteld. De Woningwet verplichtte gemeentebesturen om een bouwerordering vast te stellen om daarmee grip kwaliteit van woningen en erbarmelijke leefomstandigheden van arbeiders. Naast het instrument Bouwverordening werd in de Woningwet de basis gelegd voor de oprichting van Woningcorporaties. Ook kregen gemeenten met meer dan 10.000 inwoners de verplichting om een uitbreidingsplan op te stellen, waarin uitbreidingsgebieden met straten en pleinen moesten worden aangegeven.

Hoewel Sittard pas in 1919 meer dan 10.000 inwoners bezat, was er in 1911 al sprake van een conceptuitbreidingsplan. Dit uitbreidingsplan was waarschijnlijk een mede het gevolg van het besluit van het rijk om in Luttrade een nieuwe staatsmijn 'Maurits' te vestigen. Deze nieuwe steenkoolmijn zou de modernste en grootste steenkoolmijn van Europa moeten worden. Vooruitlopend op de bouw van de mijn ontstond er in Sittard een ware 'Mauritsstad-utopie'. Sittard zou na de ingebruikneming van de nieuwe mijn Maurits bij Geleen het centrum van de nieuwe mijnstreek moeten worden. Als gevolg van dit, zoals later zou blijken, utopisch toekomstbeeld van de stad vonden er wel belangrijke ontwikkelingen plaats.

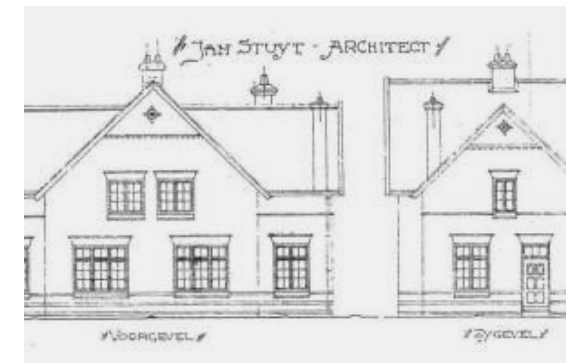
Zo werd in juni 1912 de woningvereniging 'Sittard' opgericht, die een onderdeel vormde van 'Ons Limburg'. Ons Limburg was de overkoepelende katholieke woningbouwvereniging, die in 1911 onder leiding van Mgr. H. Poels werd opgericht. Ons Limburg bood organisatorische en technische ondersteuning aan de verschillende afdelingen, bij de bouw van arbeiderswoningen. Burgemeester Gijzels, die van 1904 tot 1926 burgemeester van Sittard was, had zitting in het eerste bestuur van Ons Limburg. Het is dan ook niet verwonderlijk dat voor het bouwen van sociale woningbouw in Sittard, de overkoepelende organisatie Ons Limburg werd ingeschakeld. Het duurde echter tot 1917 voordat de Woningvereniging Sittard haar eerste plannen ontwikkelde voor het bouwen van sociale huurwoningen. Dit was waarschijnlijk mede het gevolg van het naderen en uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, waardoor de import stagneerde en bouwmaterialen schaars werden.

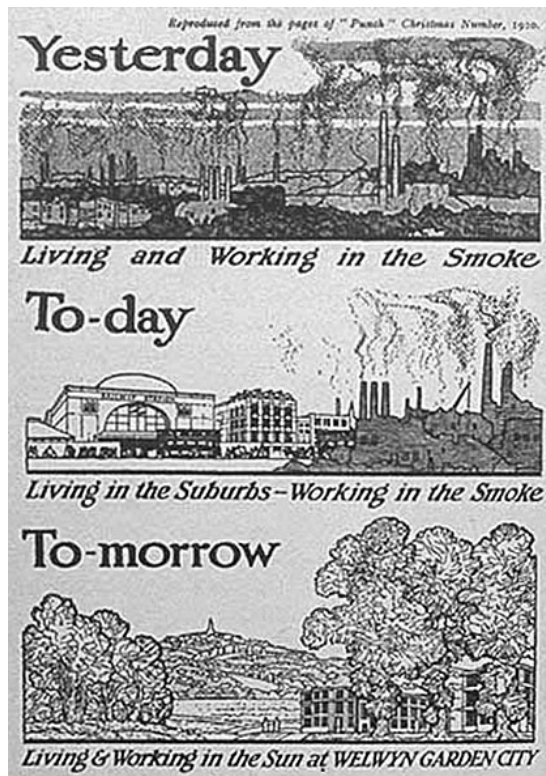
Intussen steeg het inwonersaantal van Sittard in de periode 1911 en 1918 van 7629 naar 9973 inwoners en ontstond er een gebrek aan woningen waardoor de woningnood steeds nijpender werd. Om de ergste woningnood te ledigen werden door de gemeente enkele woningen langs de Slachthuisstraat (de tegenwoordige Engelenkampstraat) gebouwd. Ook werd er gekozen om nog eens 15 (thans nog bestaande) woningen te bouwen langs de Dorpstraat en Steegstraat in Ophoven. In de raadsverga-

dering van september 1917 werden deze woningen 'konijnenfokkerij' en 'kwartelkooien' genoemd. De gemeenteraad pleitte ervoor om de bouw van arbeiderswoningen door de woningvereniging te laten uitvoeren en niet door de gemeente.

◀ Het zuidwestelijk deel van Sittard in het begin van de twintigste eeuw. De negentiende-eeuwse infrastructuur van rijksweg en spoorlijn, evenwijdig aan elkaar gelegen, doorsnijden het oude landschappelijke patroon. Zo is de oude landweg van Ophoven naar Einighausen, de tegenwoordige Veestraat, in deeltracés opgesplitst. Op de kaart zijn de eerste aanzetten van de wijk Sanderbout-Kleindorp te zien (bron: GA Sittard-Geleen).

▼ Detail van een twee-onder-een-kap woning te Sanderbout-Kleindorp, 1919 (bron: Archief Vereniging Ons Limburg te Heerlen).

▲ De tuinstad is oorspronkelijk een in 1898 door Howard ontwikkeld revolutionair model voor stedelijke ontwikkeling. Hiermee wilde hij de arbeidersbevolking bevrijden uit de toenmalige misère van de industriële metropool.

Begin 1916 liet de gemeente Sittard architect Jan Stuyt (1868-1934), die als hoofdarchitect verbonden was aan 'Ons Limburg', een eerste uitbreidingsplan maken. Het ging om "de projectie van een arbeiderscentrum ten noorden van de oude stad en oostenlijk van den Rijksweg". Het geheel was bedacht als 'open bebouwing' aansluitend aan het "zakenkwartier" aan de noordzijde van de stad, terwijl voor eventuele uitbreiding "eene tuinstadbebouwing is geprojecteerd met groot plan ingericht meer noordwaarts".

De plankaarten van dit uit 1916 daterende uitbreidingsplan zijn helaas niet meer te achterhalen. Waarschijnlijk is slechts de eerste aanzet van het uitbreidingsplan gerealiseerd in de vorm van de 25 woningen, waarvan de plannen in 1918 werden ingediend en die in 1919 in Overhovenerheide (hoek Heistraat en Petrusstraat), naar ontwerp van architect J. Stuyt en W. De Rooij, werden gerealiseerd. Het eerste bouwplan dat door Woningvereniging Sittard echter bij de gemeente werd ingediend en gerealiseerd was het plan Sanderbout-Kleindorp uit 1917. Het werd uitgevoerd in 1919.

Woningbouw voor arbeiders en de tuindorpedachte | De bouw van goede woningen voor arbeiders heeft een idealistische oorsprong, die begon als reactie op de sociale en hygiënische misstanden die in de negentiende eeuw in de eerste industriesteden waren ontstaan. Er heeft zich een duidelijke ontwikkeling

voorgedaan in de bouw van arbeiderswoningen. In de eerste instantie waren het vooral de industriële die zich gingen bezighouden met arbeidershuisvesting. De woongroepen werden ontworpen door ingenieurs van de fabriek. Dit waren vooral rechtlijnige utilitaire woningen, die werden gegroepeerd in blokjes van vier kwadranten, rug aan rug, met een tuin rondom. Deze als 'Mulhouser Grundriss' bekend geworden opzet was het ideale compromis tussen goedkoop bouwen en zoveel mogelijk eigen ruimte voor het gezin. De woningen waren degelijk, de stedenbouwkundige opzet was doelmatig, overzichtelijk en controleerbaar.

Omstreeks de jaren tachtig van de 19e eeuw, kreeg de noodzaak van een goede volkshuisvesting een breder maatschappelijk draagvlak en veranderde de huisvesting van arbeiders. De architect-stedenbouwkundige nam de plaats in van de ingenieur: een nieuwe filosofie deed zijn intrede. De arbeiderskolonie werd niet langer gezien als een woninggroep, als noodzakelijke voorziening voor de fabrieksarbeiders, maar als een leefgemeenschap. Elementen als woonbeleving en identiteit kregen een belangrijke rol toebedeeld. Het was de architect die daar, anders dan de ingenieur, door ontwerp en stedenbouwkundige opzet vorm aan gaf. Een nieuwe stedenbouwkundige vorm ontstond: het tuindorp.

De term tuindorp verwijst naar een specifieke vorm van Europese stedenbouw zoals die voorgesteld werd in Ebenezer Howard's *Garden Cities of Tomorrow* uit 1901. Howard zocht de oplossing voor de miserabele woonomstandigheden in de geïndustrialiseerde moderne steden in het ontwerpen van een reeks zelfvoorzienende, autonome steden op het platteland met een intiem, geborgen karakter. Deze Garden Cities waren een complete samenleving op lokaal schaalniveau, waarbij een intensieve participatie van de bevolking in het lokale bestuur in het culturele leven gewenst was.

Slechts enkele tuinsteden in Nederland zijn nauwkeurig volgens dit model uitgevoerd. Meer navolging kreeg de meer bescheiden variant van de tuinstad, het tuindorp, dat in veel gevallen een uitbreiding vormde van een bestaande stad. Het tuindorp kenmerkt zich door lage eengezinswoningen met voor- en achtertuin, veel groen in de openbare ruimte en een duidelijke relatie met het omliggende landschap. Op deze manier zouden de van het platteland afkomstige arbeiders gehuisvest worden in een enigszins vertrouwde omgeving, waar het houden van kleinvee en het aanleggen van een (moes)tuin mogelijk was. Er werd naar gestreefd om het gebied te ontwerpen als zelfstandige kern, met een eigen school, kerk en winkelvoorziening. Op deze manier werden de voordelen van de stad en het platteland gecombineerd. Kenmerkend zijn de afwisselende

bouw, gebogen lanen, veel openbaar groen en veel aandacht voor ontwerp en details.

Na de invoering van de Woningwet van 1901 trad een nieuwe fase in. Door de financiering van arbeiderswoningen te vergemakkelijken en de introductie van woningbouwcorporaties, kwam de woningbouw verder van de werkgevers af te staan. Hierdoor ging het bouwen van fabrieksdorpen over in 'sociale woningbouw'. De architecten van de woningbouwcorporaties pasten elementen van de tuindorpgedachte veelvuldig toe.

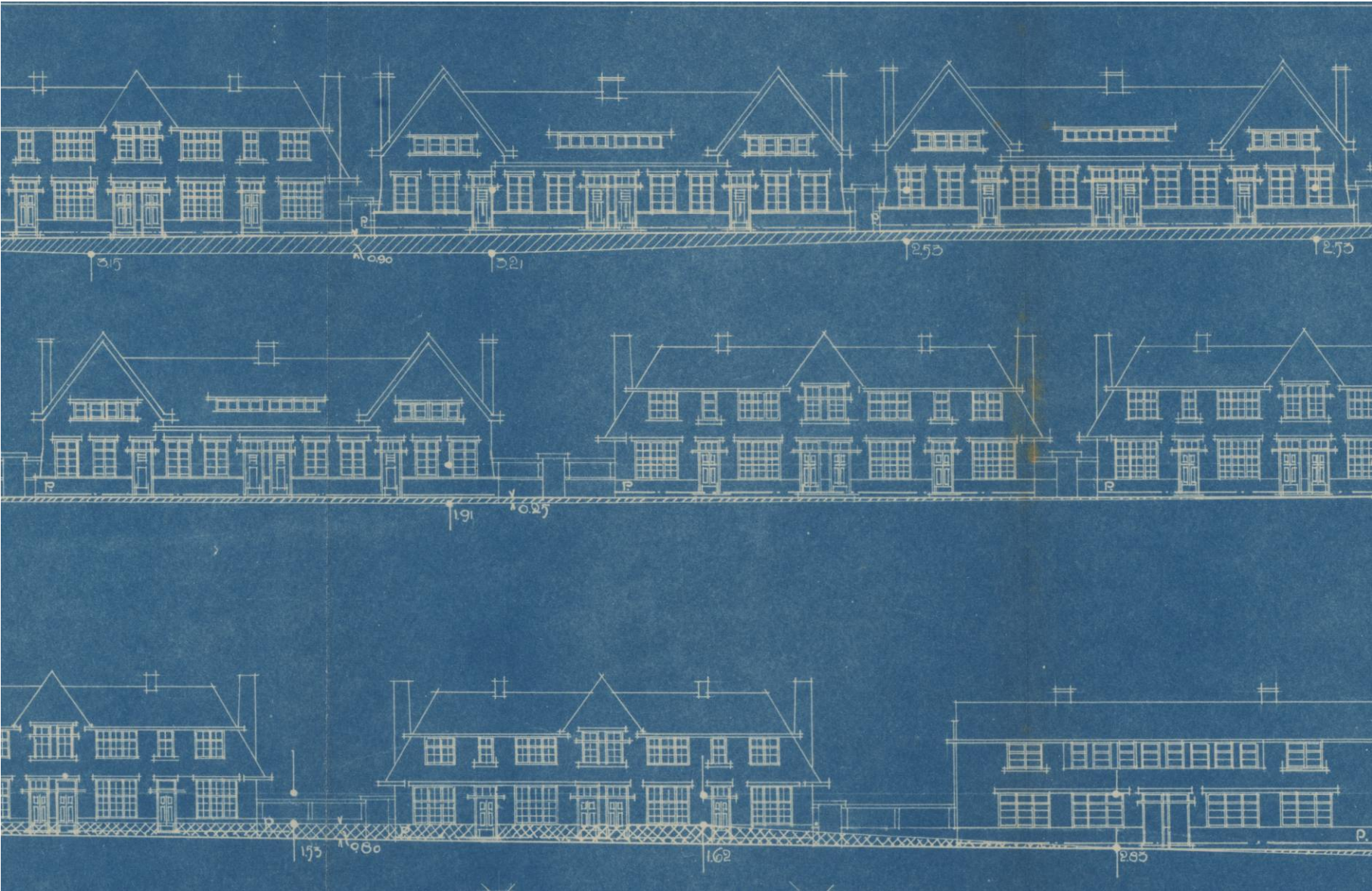
► Jan Stuyt (1868-1934).

▼ De eerste groep woningen van Ons Limburg in Hoensbroek kreeg in 1913 de toepasselijke titel 'de 1ste stap' mee. Er zijn duidelijke overeenkomsten met Sanderbout.

Een van de bekendste tuindorptwerpers is Jan Stuyt (1868-1934), die als hoofdarchitect van de vereniging Ons Limburg, het overkoepelende orgaan van woningbouwverenigingen in Limburg, meer dan 3000 woningen, veelal mijnkoloniën ontwierp. In de periode 1899-1908 was Jan Stuyt de partner van architect Jos. Cuypers (1861-1949) en werd hij bekend als bouwer van kerken in een veelal Neoromaanse stijl. Stuyt was een sociaal geëngageerd architect die zich in hoge mate interesseerde voor de problematiek van de volkhuusvesting. Deze problematiek was in het begin van de twintigste eeuw, als gevolg van de heersende woningnood, zeer actueel. Stuyt was een voorstander van het tuindorpidiaal en gaf hier op verschillende plaatsen in Limburg een eigen invulling aan.

historische ontwikkeling

Locatiekeuze | Voor de locatie van de nieuw te bouwen mijnwerkerskolonie Sanderbout werd gekozen voor een perceel dat zich op twee kilometer afstand van het oude stadscentrum van Sittard bevond. Dit was vooral ingegeven door het feit dat op de locatie grotere percelen konden worden aangekocht zonder dat grondonteigening hoefde plaats te vinden. Daarnaast waren er sociale motieven voor de locatiekeuze. Men wilde het uit heel Nederland afkomstige vreemde arbeidersvolk niet in de nabijheid van de stad en bijbehorende dorpen en gehuchten vestigen. Door de arbeiders buiten de stad te lokaliseren, zou de ‘overlast’ die het ‘ruwe arbeidersvolk’ zou veroorzaken, tot een minimum kunnen worden beperkt. Tot slot was de keuze voor de locatie ingegeven door het feit dat de kolonie zich dicht bij de (Maurits)mijn bevond, wat de arbeiders reistijd zou besparen.

Eerste fase Jan Stuyt 1917-1919 | De arbeiderskolonie Sanderbout-Kleindorp is door Stuyt ontworpen volgens een duidelijke stedenbouwkundige filosofie: het tuindorpconcept. In de eerste fase van het plan werden er twee kleine wijken geprojecteerd: Sanderbout, bestaande uit 72 woningen en Kleindorp, bestaande uit 49 woningen. De stedenbouwkundige opzet toont een ruim opgezette verkave-

ling met gebogen straatpatronen, pleinen en groenstroken. Niet het zo efficiënt mogelijk benutten van de ruimte was het uitgangspunt, maar het creëren van een afgeronde buurtstructuur met een uitgesproken antistedelijk karakter. Monotone lintbebouwing werd vermeden. In plaats daarvan koos Stuyt voor een groepering in kleine bouwblokken van 4 tot 5 woningen. De architectuur toonde een veelvuldig gebruik van bakstenen boogpoortjes, klassicerende motieven als lisenen, pilasters en gevelverluchtingen. Door de verspringende gevelprofielen, de afwisseling in kapvormen en de gedeeltelijke bepleistering van een aantal panden werd er een afwisselend straatbeeld gecreëerd. Medio 1919 was de eerste fase van het plan van Stuyt voltooid.

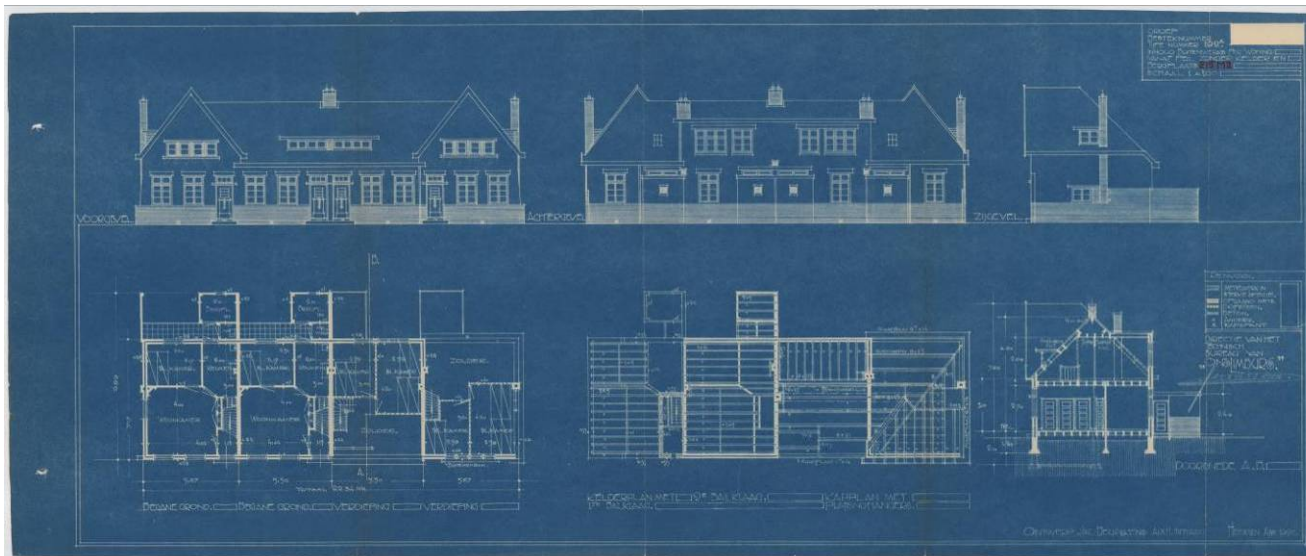
◀ **Ontwerp voor diverse straatwanden, gerealiseerd in de Veestraat, Ericastraat en Irisstraat in Sanderbout (GA Sittard-Geleen).**

▶ **Diverse aanzichten in Kleindorp, waaronder de Poelderstraat in 1919 (herkomst afbeeldingen: R. Dieteren en F. Van Leeuwen, *Bouwen in Limburg*, Heerlen 1965).**

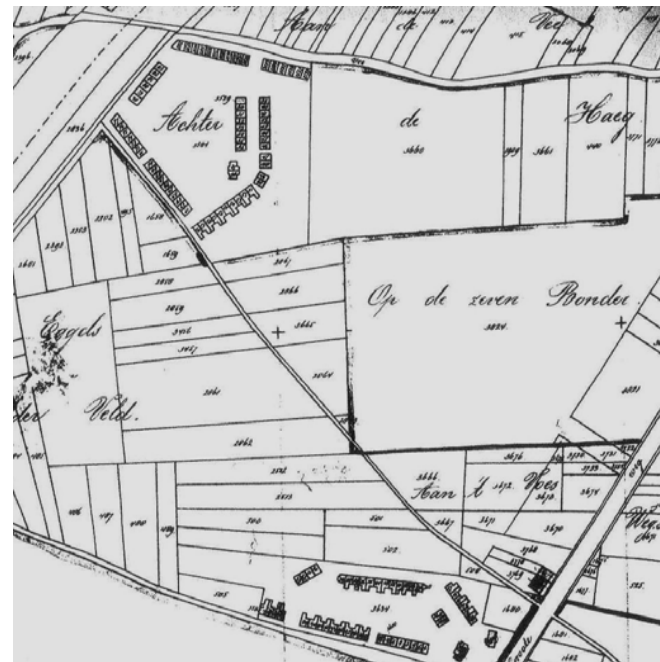

Uitbreiding Jac. Beurskens 1926-1927 | In 1920 ontwierp Stuyt een aanvullend plan van 100 woningen in de directe nabijheid van Sanderbout-Kleindorp. Ook dit aanvullende plan was gebaseerd op het tuindorpconcept. Met dit aanvullende plan zou de arbeiderswijk Sanderbout-Kleindorp worden voltooid. Het plan toonde dezelfde stedenbouwkundige opzet als het eerste plan, met gebogen straatprofielen, pleintjes en groenstroken. Tussen de tegenwoordige Leliestraat, Resedastraat en Ericastraat projecteerde Stuyt een groot open plein, dat zou moeten functioneren als 'bleekterrein': een centrale plaats met een ontmoetingsfunctie waar het wasgoed in de zon kon worden gebleekt.

◀ Boven: woningtype T193A, uitgevoerd in de Veestraat (47 t/m 53 en 55 t/m 61) Ericastraat (8 t/m 14 en 16 t/m 22) en Irisstraat (9 t/m 15). Onder: woningtype T192A, waarvan een variant op de hoek Leliestraat-Irisstraat-Resedastraat werd gerealiseerd.

► Oorspronkelijk verkavelingpatroon van Sanderbout en Kleindorp in 1917 (links). Topografische kaart van Sanderbout en omgeving in 1955 (rechts). Herkomst afbeeldingen: Dienst voor het Kadaster en de Openbare registers.

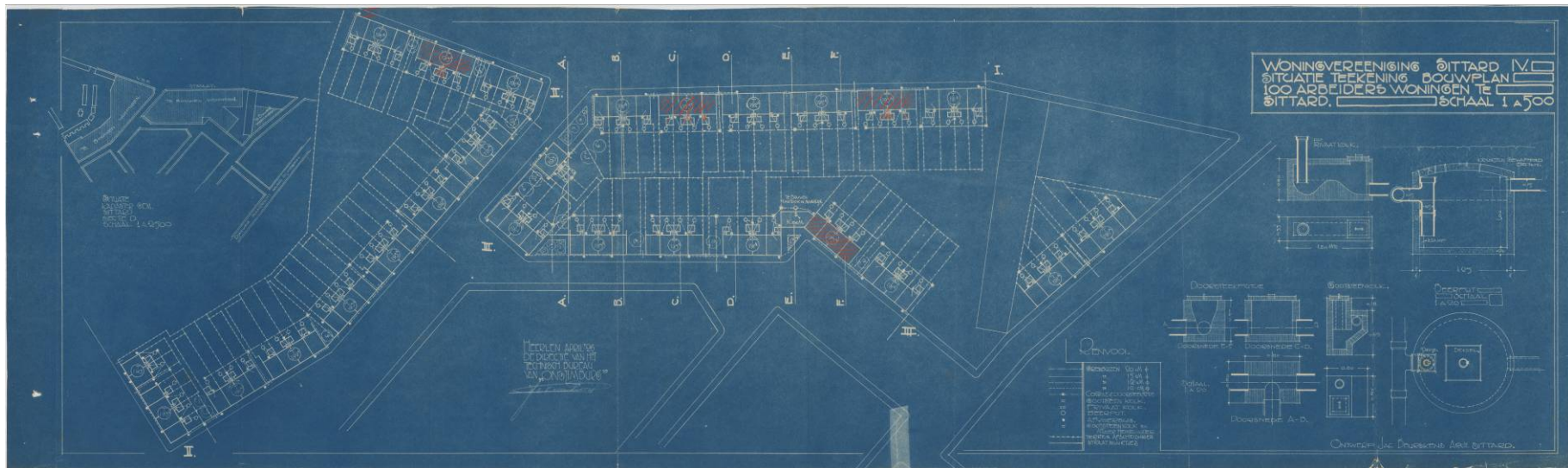

De bouw van deze woningen liep ernstige vertraging op en werd uiteindelijk ingetrokken. Dit had deels te maken met onteigeningsproblemen en deels met een wijziging in de Woningwet, waardoor de gemeente minder subsidie kreeg voor het bouwen van woningen. Daarnaast is er hoogstwaarschijnlijk een derde factor geweest die ervoor heeft gezorgd dat de arbeiderswijk Sanderbout-Kleindorp niet werd voltooid. In 1921 werd besloten dat de bouw van de staatsmijn Maurits zou worden uitgesteld. Dit betekende een grote klap voor het Sittardse optimisme, waardoor de behoefte aan

het bouwen van woningen, weliswaar tijdelijk, naar de achtergrond verdween.

In 1926, toen de mijn Maurits officieel in gebruik werd genomen, vond er uiteindelijk wel een uitbreiding plaats van de dubbelwijk Sanderbout-Kleindorp. Er werden 100 nieuwe woningen gebouwd waarmee de wijkjes met elkaar werden verbonden. Maar de omstandigheden waren veranderd. Stuyt had in 1925 de vereniging Ons Limburg verlaten en door de drastische bezuinigingen van de overheid waren er minder financiële middelen voorhanden

voor de bouw. Als gevolg hiervan werd er gekozen voor een meer sobere architectuur. Bakstenen boogpoorten en gevelverluchtingen werden niet meer toegepast. Toch vormde het uitbreidingsplan van Stuyt uit 1920 in grote lijnen de leidraad voor de bouw. De woningen tussen de Veestraat, Irisstraat, Leliestraat en Ericastraat, evenals de woningen op de hoek van de Veestraat en Irisstraat zijn in 1926 ontworpen door architect Jac. Beurskens uit Sittard, in opdracht van Ons Limburg. Het bouwplan uit 1926 kent drie woningtypen, die afwisselend zijn toegepast.

De op de situatietekening (in rood) aangegeven woningen van het type T193A zijn tijdens de bouw vervangen door een eenvoudiger woningtype van vier geschakelde woning in een bouwlaag met zadeldak en twee steekappen met topgevels aan in de voorgevel, waaronder twee aan twee de toegangen van de woningen zijn geprojecteerd. Uit de situatietekening behorende bij het bouwplan blijkt dat er de driehoek Leliestraat, Resedastraat en Ericastraat op dat moment nog niet was gerealiseerd en voor dat gebied een andere invulling was gedacht dan Stuyt had bedoeld. Van de oorspronkelijke bouwplannen van de driehoek Leliestraat, Resedastraat en Ericastraat zijn in het archief geen tekeningen meer aangetroffen. De

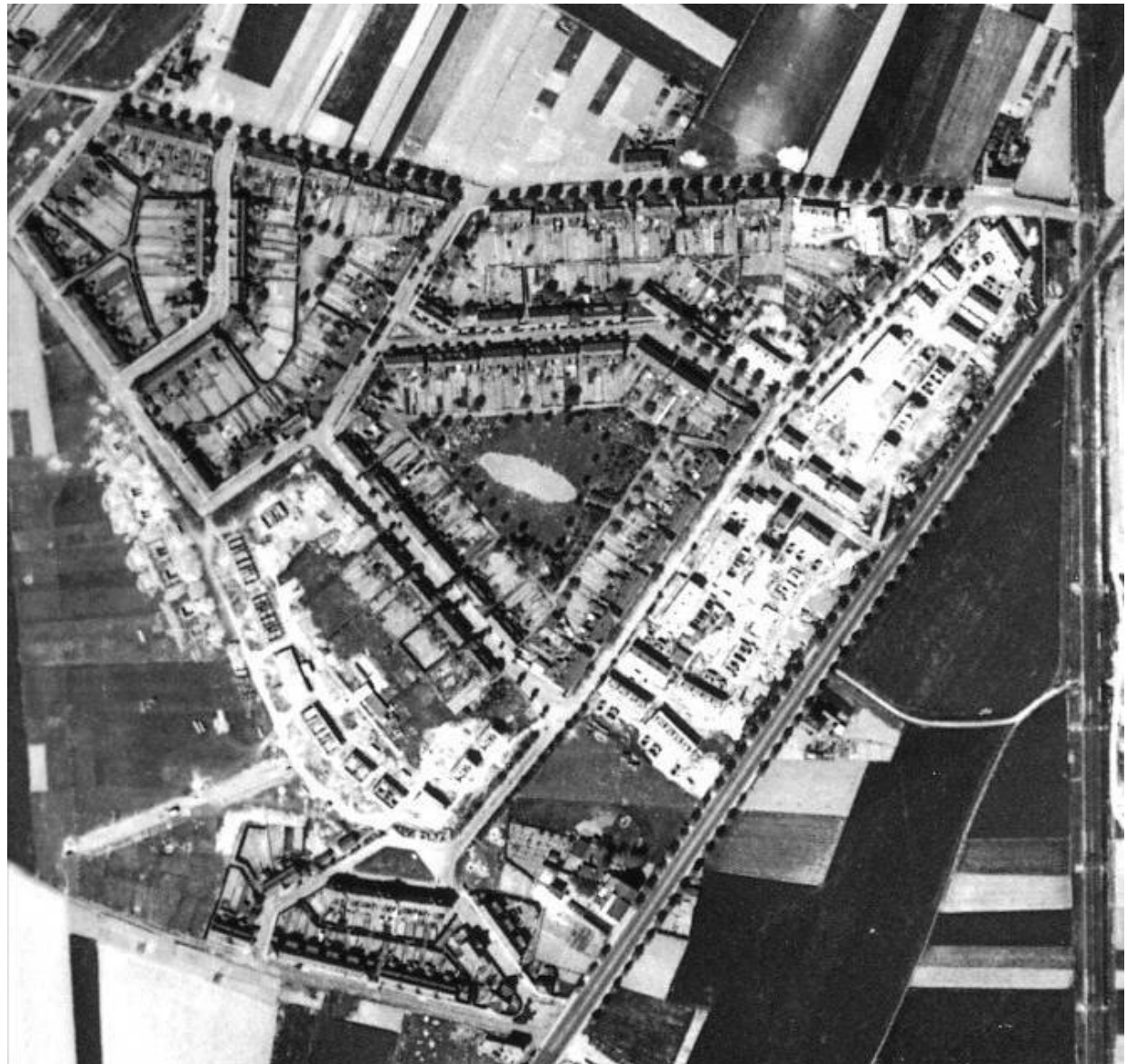
driehoekige bouwvorm met in het midden een bleekterrein is uiteindelijk toch gerealiseerd in overeenstemming met de stedenbouwkundige opzet van Stuyt. De woningen zijn varianten van de woningtypen die eerder aan de Veestraat, Irisstraat, Leliestraat en Ericastraat zijn toegepast. Ter plaatse van de bijzondere hoeksituatie Leliestraat-Irisstraat-Resedastraat is een variant van het woningtype T193A met onderdoorgang gerealiseerd. Hoewel van deze woningen geen oorspronkelijke bouwtekeningen meer voorhanden zijn, kan ervan uit worden gegaan dat de woningen vlak na elkaar zijn ontworpen en gerealiseerd. Het ontwerp van de woningen is hoogstwaarschijnlijk ook van de hand van architect Beurskens.

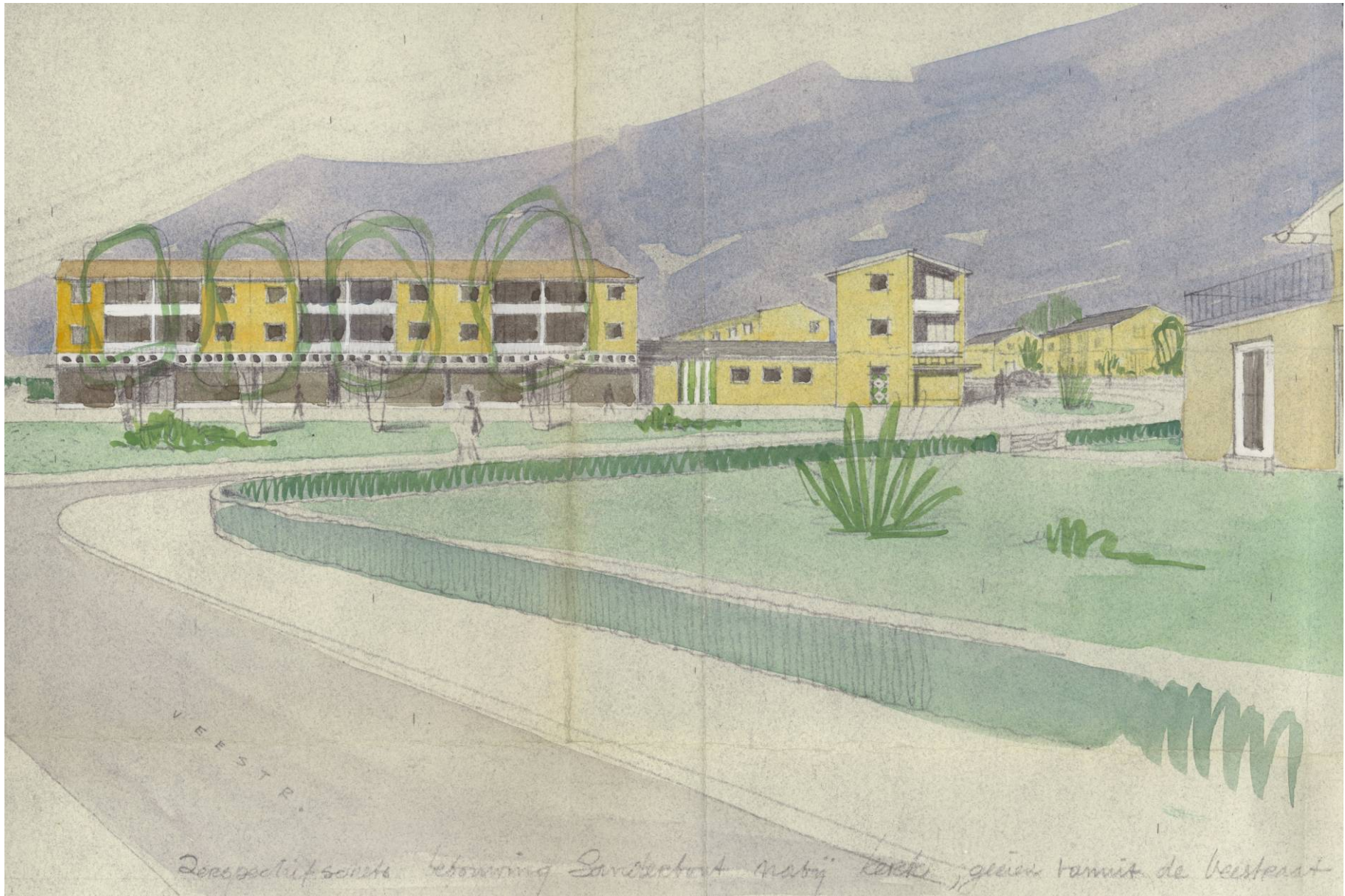
Uitbreiding Jos Wielders 1947-1949 | Door de crisis, materiaalschaarste en oorlogsjaren duurde het tot 1947 tot werd over gegaan tot verdere uitbreiding van de wijk Sanderbout. Voor de uitbreiding werd architect Jos Wielders (1883-1949) aangetrokken. Wielders ontwierp een bouwblok bestaande uit 82 kleine arbeiderswoningen dat was gelegen tussen de Korenbloemstraat en Ericastraat. Door de geringe afmeting waren ze volgens Wielders ongeschikt om als lintbebouwing toegepast te worden. Zijn ontwerp voorzag in woningen, deels aan kleine straatjes die haaks op de Rijksweg waren geprojecteerd. Deze woningen kwamen nagenoeg noord-zuid te liggen, waardoor de woonkamers een maximale bezonning zouden krijgen.

Met het oog op de bezonning werden in de zijstraten slechts aan één kant van de straat voortuinen aangelegd. Wielders koos ervoor om de straten niet recht te maken en de bomen niet op een rechte lijn achter elkaar te plaatsen. Veel meer zocht hij naar afwisseling. Straten werden licht slingerend aangelegd en verschillende soorten bomen werden op een natuurlijke manier bij elkaar geplant. Voor de afscheidingen van de erven werd gekozen voor een ligusterhaag, wat aansloot bij de erfafscheidingen van de bebouwing van Jan Stuyt uit de jaren twintig. Het plan van Wielders is opgezet volgens de architecturale en stedenbouwkundige kenmerken van de Delftse School. Naast de bebouwing tussen de Korenbloemstraat en Ericastraat was er om die tijd ook de uitbreidingen gerealiseerd aan Bloemenweg, en inbreidingen aan de Veestraat, Resedastraat, Leliestraat en Irisstraat. Dit laatste project, dat in één keer werd gerealiseerd, is van het technische bureau van Ons Limburg. De naam van de architect is niet bekend.

◀ Situatietekening van de Veestraat, Irisstraat, Leliestraat en Ericastraat uit 1926. Er werd aanvankelijk anders gedacht over de driehoek Leliestraat, Resedastraat en Ericastraat (GA Sittard-Geleen).

► Luchtfoto uit 1949, met daarop in donkere tinten de bestaande wijk uit 1919 en 1927 en in lichte tinten de uitbreiding naar ontwerp van Wielders en de inbreidingen van Ons Limburg (www.sanderbout.nl/foto/0129.jpg).

Uitbreiding Jos Klijnen na 1950 | In 1932 werd architect en stedenbouwkundige ir. Jos Klijnen door de gemeente Sittard aangetrokken voor het opstellen van een grootschalig uitbreidingsplan. Voor de uitbreiding van Sittard maakte hij een plan in onderdelen, gevolgd door een plan in hoofdzaken, dat in 1942 door Gedeputeerde Staten bekrachtigd werd. De stedenbouwkundige structuur van Sittard was in de jaren dertig versnipperd. Er lagen verschillende wijken verspreid buiten het centrum. Klijnen wilde met zijn uitbreidingsplan de versnipperde stad tot een eenheid smeden. De kerngedachte in zijn ontwerp was de accentuering van de landschappelijke kenmerken in combinatie met een monumentale wegeaanleg.

Het plan van Klijnen voor de uitbreiding van de wijk Sanderbout-Kleindorp voorzag in de aanleg van twee nieuwe buurten: één ten noorden van de Veestraat en één tussen de Holleweg en de Geuweg, bekend als respectievelijk Achtbunder en Thienbunder, en de bouw van een nieuwe parochiekerk, scholen en een patroonaat. Het stratenplan werd aangepast om een betere verbinding met de Rijksweg mogelijk te maken. Na 1950 werd begonnen met de bouw van de buurten Achtbunder en Thienbunder. De opdrachtgever was de woningstichting Thuis Best, de opvolger van de woningbouwverenigingen Sittard en Ons Best. De overkoepelende vereniging Ons Limburg was wederom nauw betrokken bij de bouw. Architect Jos Franssen

(1893-1963) werd aangetrokken om ontwerpen te leveren voor de architectuur van de woningen.

Achtbunder | De buurt Achtbunder is gelegen tussen de spoorwegen naar Heerlen en Maastricht en de Anjelierstraat. Het plan Achtbunder voorzag tevens in de bouw van een nieuwe parochiekerk. De kerk was overigens eerder gereed dan de woonwijk. Voor de bouw van de kerk werd in 1950 architect Alfons Boosten aangetrokken. In samenwerking met Jos Palmen ontwierp Boosten een kerk met een hoog middenschip, een zijbeuk en ingangsportaal. Prominent in het ontwerp is het hoog oprijzende zadeldak met twee spitse torentjes, waartegen zich het schip met lessenaarsdak bevindt. Rondom de kerk werd een plein aangelegd met daaromheen een ligusterhaag. Deze ruimte functioneerde als centraal plein waar de buurtbewoners elkaar konden ontmoeten. De kerk werd eind 1952 in gebruik genomen.

In juni 1953 werd vergunning verleend voor realisatie van de woningbouw in Achtbunder. Omdat er weinig financiële middelen voorhanden waren, moest het vooral goedkope woningbouw worden. Het is niet zozeer de architectonische uitwerking van de bebouwing die van belang is, maar het stedenbouwkundige ontwerp van Klijnen. Doordat de ruimte op een zo efficiënt mogelijke manier benut moest worden, koos Klijnen voor strokenbouw in een opvallende structuur.

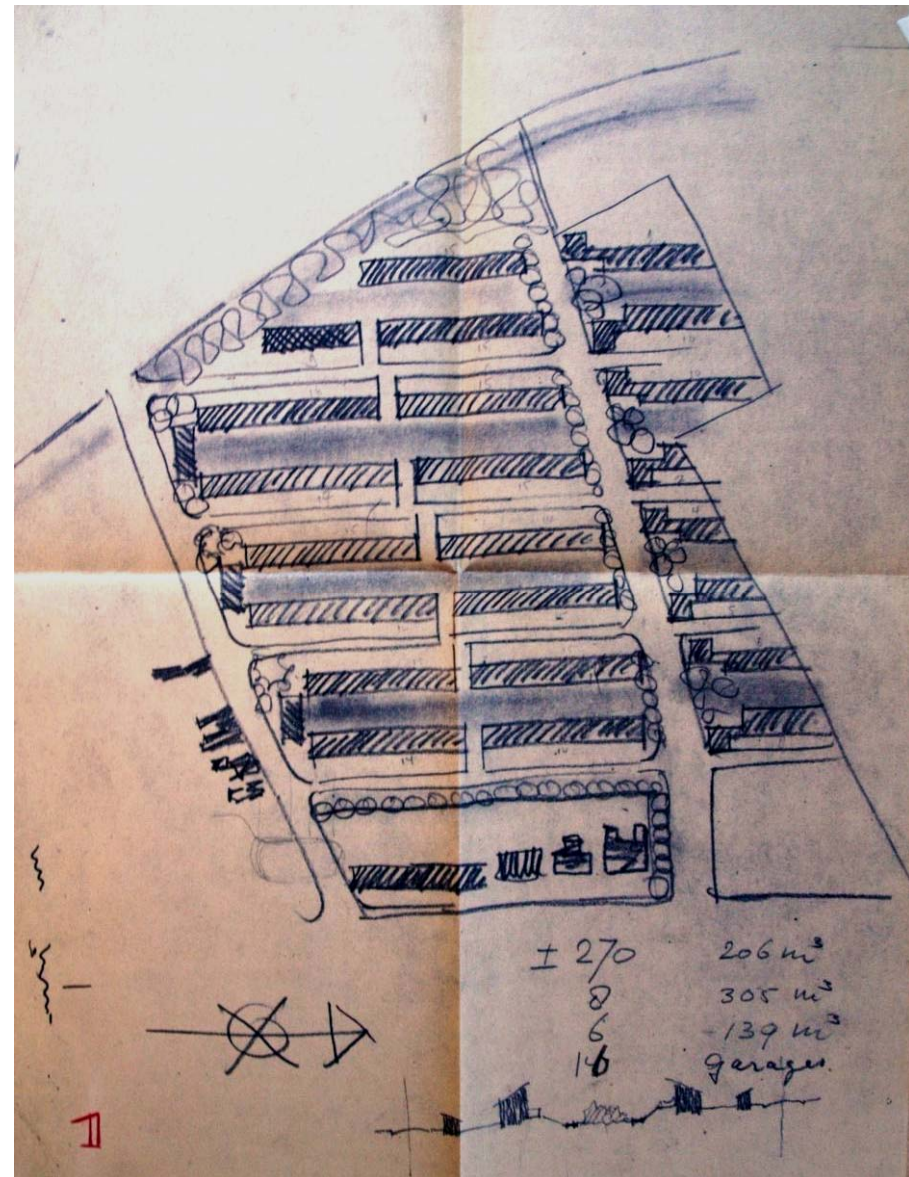
◀ Met de bebouwing tussen de Bremstraat, Anjelierstraat en de Veestraat werd de bouw van de parochie Sanderbout voltooid. Impressie van de architect van 9 december 1955 (GA Sittard-Geleen).

▼ Stedenbouwkundige Jos Klijnen (1887-1973).

De straten hadden aan één zijde blokken in de lengterichting met achtertuinten en aan de andere zijde dwars geplaatste blokken met daartussen gemeenschappelijke tuinen, waardoor een afwisselende buurtstructuur ontstond. Door deze opzet ontstond een maximale toetreding van zon en lucht waardoor de buurt toch een open karakter kreeg. Het gebruik van ligusterhagen als erfafscheiding sloot aan op bestaande bebouwing. Het ontwerp van de woningen is waarschijnlijk van hand van Jos Franssen die op dat moment de belangrijkste architect van Ons Limburg was. Aansluitend volgde de bebouwing tussen de Bremstraat, Anjelierstraat en de Veestraat. Voor dit deel van de wijk werden verschillende ontwerpen gemaakt, onder andere door Jos Wielders. Het uiteindelijke ontwerp kwam van het technische bureau van Ons Limburg. Het is opvallend dat er gekozen is voor gestapelde bouw, als scherm voor de bestaande, lagere bebouwing. Met name aan de voorgevel zijn de bouwblokken voorzien van grote glaswanden. Later volgde nog de bouw van een aantal winkels en horecagelegenheden met bovenwoningen aan de noordzijde van de Veestraat. In tegenstelling tot de projectmatige bebouwing van de rest van de wijk, kenmerken deze panden zich door hun individuele karakter.

► Schetsplan van Jos Klijnen, voorafgaand aan de bouwvergunning van 20 november 1950 (bron: GA Sittard-Geleen).

Thienbunder | De buurt Thienbunder werd in dezelfde periode gerealiseerd als Achtbunder, wederom naar ontwerp van ir. Jos Klijnen. Toch was deze buurt fundamenteel verschillend van Achtbunder. Het betrof een stedenbouwkundig experiment, dat opgezet werd volgens de zogenaamde wijkgedachte. De wijkgedachte is feitelijk ontstaan in de jaren twintig. Het idee werd ontwikkeld in Amerika door de stedenbouwkundige Clarence Perry. De Amerikaanse steden waren in de negentiende eeuw uitgegroeid tot onbeheersbare eenheden met een onduidelijke sociale en planologische structuur. De oplossing was volgens Perry de woonwijk; een rustige woonbuurt met een wijkcentrum en scholen voor de kinderen. Net als de tuinstadgedachte van Ebenezer Howard was Perry's notie van de wijkgedachte ontstaan om betere woongebieden te creëren, echter met een compleet andere stedenbouwkundige uitwerking.

Na de Tweede Wereldoorlog gingen veel architecten en stedenbouwkundigen zich toeleggen op het ontwerpen van nieuwe woongebieden volgens de wijkgedachte. Deze wijken hadden de volgende kenmerken: de scheiding van de functies wonen, werken, verkeer en ontspanning, er moesten verschillende woningtypen aanwezig zijn voor de diverse sociale klassen en leeftijdsgroepen, het autoluw houden van de woonbuurten, de sociale functie van het groen en de openbare ruimte en een duidelijk opbouw van woonstraat naar woonbuurt naar

woonwijk. De functionaristen, met Le Corbusier als boegbeeld, voerden de scheiding tussen wonen en werken ver door en kwamen bij uitstek tot een architectuur van licht, lucht en ruimte.

▼ Artikel over Thienbunder in de *Gazet van Limburg* met als titel "In Sittard staat een huis (maar dan het achterste voren)" en de ondertitel "een experiment dat als mislukt moet worden beschouwd"

In 1951 werd begonnen met de bouw van 210 woningen op het terrein Thienbunder, gelegen tussen de Geuweg en de Holleweg. Jos Franssen was wederom de verantwoordelijke architect. Ondanks de grote hoeveelheid woningen die op het terrein geprojecteerd moest worden werd er gestreefd naar zo veel mogelijk ongestoorde vrije ruimte. Door middel van bewonersselectie zou er een heterogene bevolking ontstaan in de wijk, waardoor de arbeidersbevolking in contact kon komen met grotere gemeenschappen.

Om aan alle eisen te voldoen kwamen Franssen en Klijnen met een revolutionair stedenbouwkundig concept. Het plan bestond uit strokenbouw aan een ondergeschikte woonstraat met aan de woonzijde (achterzijde) van de woningen een groot openbaar plantsoen. Het plantsoen was van de woningen gescheiden door een bij deze woningen behorend privétuintje met een diepte van ongeveer 5 meter. De afstand tussen de huizen aan de achterzijde bedroeg maar liefst 22 meter. De woonkamer, die zich aan de achterzijde bevond, werd over de volle breedte van de woning geprojecteerd en werd voorzien van een grote glaswand die uitzicht bood op het plantsoen. De keuken kwam aan de voorzijde te liggen. Het schuurtje, dat zich doorgaans achter de woning bevond, werd aan de straatzijde gebouwd. Hierdoor ontstond als het ware een omgekeerde woonwijze; de huizen stonden met de 'achterzijde' naar de straat.

▲ Links de wijk Achtbunder tussen de spoorlijnen, kort na de bouw in de jaren vijftig. Rechts de parochiekerk van de H. Gemma, van de architecten Boosten en Palmen, kort na het gereedkomen in 1952. Opvallend is de diagonale positionering op de kavel.

In een krantenartikel wordt verbijsterd gereageerd op de bouw: "*[In de bebouwing van Thienbunder is] gebroken met de eeuwenoude traditie, dat men het schuurtje, waarin de huisvrouw de was doet en zo het een en ander opbergt, achter het huis bouwt. [...] In plaats hiervan is het bouwwerkje pal voor het huis neergezet. [Dit heeft een] afschuwelijke aanblik van witte blokken, waarachter huizen schuil gaan [tot gevolg].*"

Klijnen en Franssen kwamen tot een dergelijk stedenbouwkundige opzet omdat ze een nieu-

we oplossing wilden aanreiken voor het woningvraagstuk als alternatief voor hoogbouw, namelijk een versmalling van de bouw. Door voor versmalling van de bouw te kiezen in plaats van hoogbouw konden alle bewoners de beschikking krijgen over een eigen tuin. Door een uitgekende indeling konden het aantal en de maten van de kamers gelijk blijven, met een verkleining van het te bouwen oppervlak.

Naast het revolutionaire concept van de 'omgekeerde woonvorm' is de stedenbouwkundige opzet van de buurt grotendeels geïnspireerd op

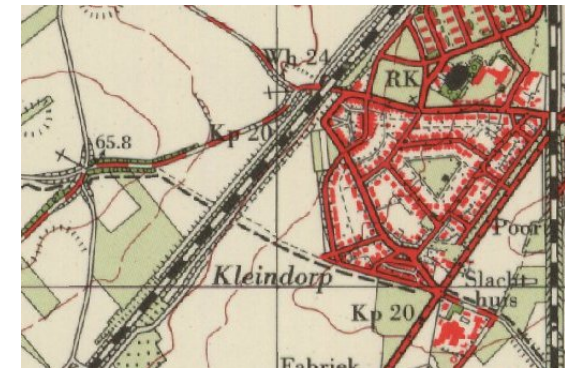
de ideeën van het Nieuwe Bouwen. Klijnen wilde een gebied creëren waarin de bewoners in contact konden komen met de natuur. De opzet met grote plantsoenen tussen de woningen en royale groenstroken zorgde voor een uitgesproken groene omgeving en een gevoel van ruimte, ondanks de grote hoeveelheid woningen op het perceel. Op de hoeken van de strookbebouwing werden grote gezinswoningen gecreëerd met daar omheen speelruimte voor de kinderen. Dit zorgde niet alleen voor de gewenste architectonische differentiatie in de wijk, maar tevens voor een afgeronde buurtstructuur. Een dergelijke 'scherm' van hogere bebouwing rond een woonmilieu van lagere complexen is een veelvuldig terugkerend thema in deze periode en werd onder andere toegepast in Nijmegen (Heseveld), Leeuwarden (Bilgaard) en Enschede (Deppenbroek-Noord).

Latere wijzigingen | De twee oudste delen van het tuindorp Sanderbout werden omstreeks de jaren tachtig van de vorige eeuw gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Van het oorspronkelijke tuindorp resteren op dit moment nog maar twee woningcomplexen, die beide dateren uit 1926 en zijn ontworpen door Jac. Beurskens. De 82 arbeiderswoningen uit 1947-1948 naar ontwerp van Jos Wiolders zijn in de loop van de jaren verkocht en aangepast aan de individuele wensen van de bewoners. Daardoor is de eenheid verloren gegaan en heeft het complex in kwaliteit ingeboet.

Achtbunder was opgezet volgens een opvallend stedenbouwkundig ontwerp met veel (gemeenschappelijke) open ruimten, groen en hagen. Doordat de (gemeenschappelijke) open ruimten en binnenterreinen zijn bebouwd en dichtgeslibd is de oorspronkelijke opzet behoorlijk aangetast en verloren gegaan. Alleen aan de zuid-west rand tussen de Bremstraat en de Geraniumstraat en aan de zuidzijde langs de Anjelierstraat is de oorspronkelijke opzet nog herkenbaar aanwezig. Ook de kerk, die het scharnierpunt van de wijk vormt is gaaf bewaard gebleven.

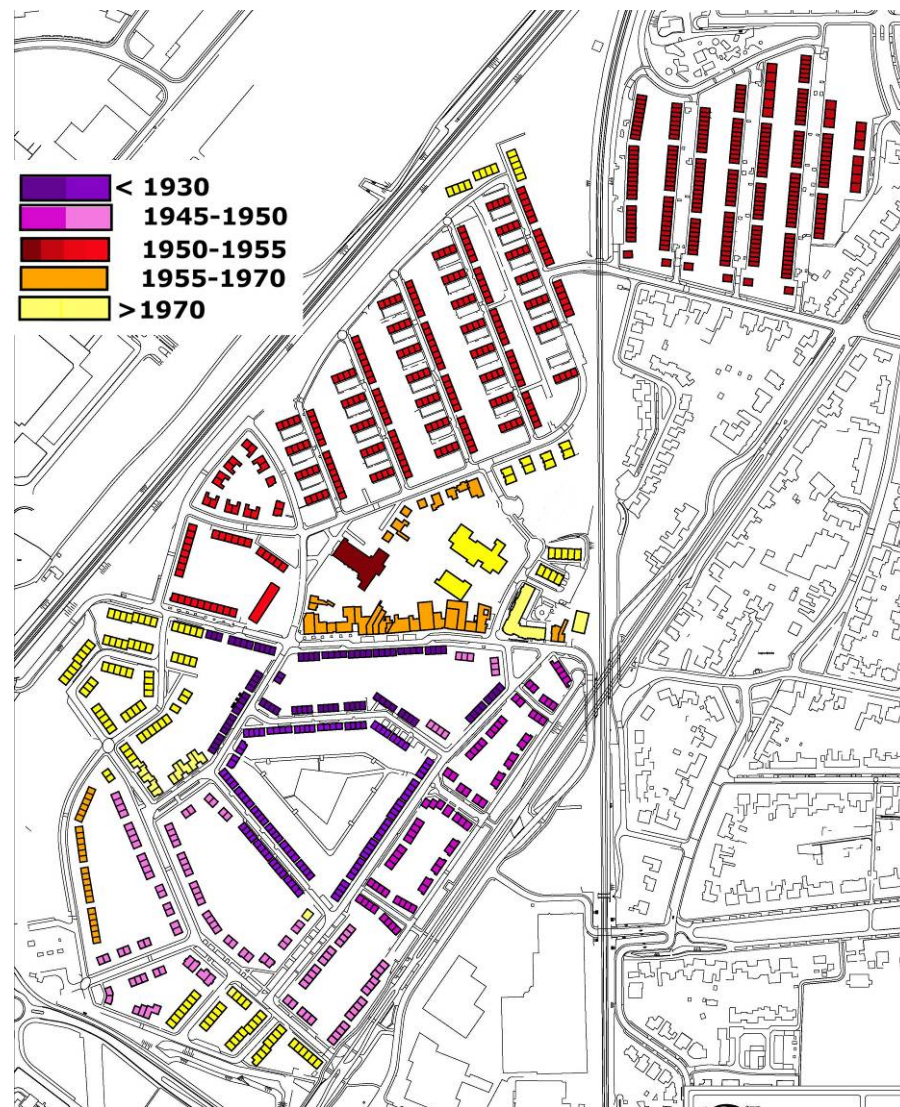
Al snel na de bouw van de wijk Thienbunder werd besloten om de aan de weg gelegen schuurtjes te slopen en achter de woningen te plaatsen. Hiermee werd de oorspronkelijke opzet van de wijk teniet gedaan. Ook is inmiddels een aantal van de oorspronkelijke woonblokken gesloopt.

► **Topografische kaart van Sanderbout (1:25.000) in 1968 met de nieuwe uitbreidingen Achtbunder (midden) en Thienbunder (onder)** Bron: Dienst voor het Kadaster en de openbare Registers en www.bing.com/maps.

► Een kaart van het gebied Sanderbout, Achtbunder en Thienbunder met daarop aangegeven de datering c.q. fasering van de huidige bebouwing. Bij de aanduiding van de perioden zijn verschillende kleuren en kleurschakeringen gebruikt waarbij de oudste woningen in een donkere tint zijn weergegeven.

▼ Een luchtfoto uit 1949 met daarop aangegeven de datering c.q. fasering van de bebouwing van het gebied ten zuiden van de Veestraat. De oudste woningen uit de periode 1917-1919 naar ontwerp van J. Stuyt (die in op de luchtfoto groen zijn aangegeven) zijn omstreeks de jaren 80 van de vorige eeuw gesloopt.

fasering en afbakening beschermde gezicht

Fasering | In het gebied worden vijf verschillende planconcepten onderscheiden met elk afzonderlijk gebiedseigen stedenbouwkundige en architectonische aspecten:

- **Fase 1a** (1917-1919) door Jan Stuyt: *Sanderbout*, bevattende de Rozenstraat, Bloemenweg en Veestraat, in de jaren tachtig gesloopt maar herbouwd, met deels behoud van het stratenpatroon
- **Fase 1b** (1917-1919) door Jan Stuyt: *Kleindorp*, omvattende de Bloemenweg, Zonnebloemstraat en Eggelstraat, thans gesloopt maar herbouwd, met deels behoud van het stratenpatroon.
- **Fase 2** (1926-1927) door Jac. Beurskens: thans nog bestaande uitbreiding tussen Sanderbout en Kleindorp, globaal omkaderd door de Ericastraat, Veestraat, Irisstraat en Resedastraat.
- **Fase 3a** (1947-1949) door Jos Wielders: nog bestaande uitbreiding in het gebied ten zuiden van de Ericaweg tot aan de Korenbloemstraat.
- **Fase 3b** (1949-1950) door het Technische bureau van "Ons Limburg" (architect onbekend) ontworpen uitbreidingen aan de Bloemenweg, en inbreidingen aan de Veestraat, Resedastraat, Leliestraat en Irisstraat.

- **Fase 4** (1951 e.v.) door Jos. Franssen volgens stedenbouwkundig ontwerp van Jos. Klijnen: *Thienbunder*, globaal begrensd door de Geuweg en de Mgr. Rijckersstraat.
- **Fase 5** (1953 e.v.) door Jos. Franssen volgens stedenbouwkundig concept van Jos. Klijnen: *Achtbunder*, globaal begrensd door de Anjelierstraat, Geraniumstraat en de Geuweg. Thans nog bestaand.
- **Fase 6 (1955 e.v.)** Daarnaast is er een autonome ontwikkeling waar te nemen langs de Veestraat en het oostelijk deel van het kerkeiland.

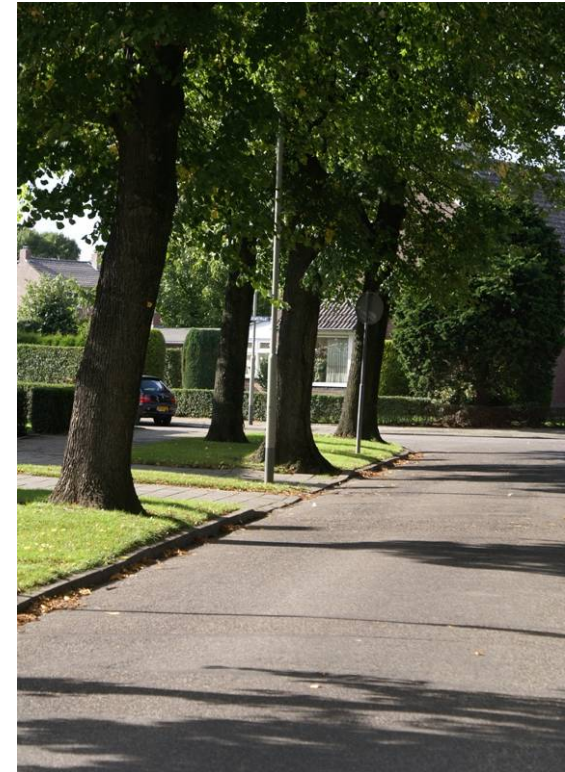
De scheidslijnen tussen de verschillende concepten zijn overzichtelijk en helder en als zodanig nog steeds als afzonderlijke concepten herkenbaar. Het openbare gebied rondom de Gemmakerk (1952) vervult een schanierfunctie binnen het samenstel aan concepten en is in die zin de verbindende factor. De oudste fasen Sanderbout en Kleindorp van Jan Stuyt zijn inmiddels gesloopt en in een afwijkende vorm herbouwd. De uitbreidingen Achtbunder en Thienbunder bestaan nog, maar hebben door aanpassingen en wijzigen aan gaafheid en herkenbaarheid ingeboet.

Afbakening | Het centrale deel van Sanderbout, de tweede uitbreidingsfase van architect Jac. Beurskens uit 1926-1927, is nagenoeg gaaf bewaard gebleven. Dit gebied, globaal begrensd door de Veestraat, Irisstraat, Resedastraat en Ericastraat is vanwege zijn ruimte-

lijke samenhang en architectonische karakteristiek beschermenswaardig.

▼ Contour van het gebied binnen Sanderbout waarvan de stedenbouwkundige structuur en architectuur nog grotendeels gaaf en herkenbaar is.

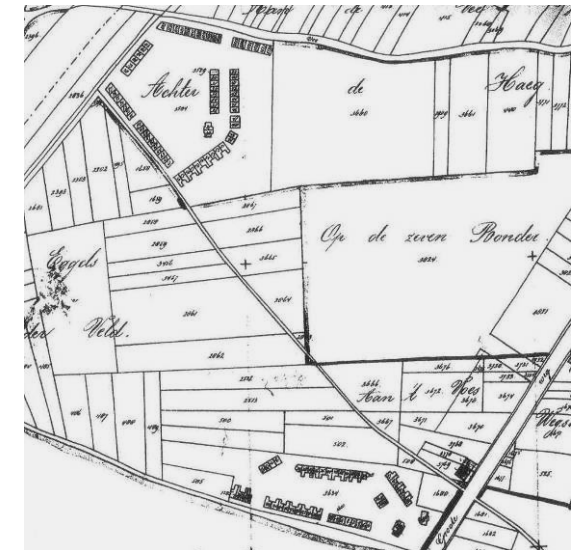
◀ ▲ Hoofdassen en tussenliggende straten (van boven naar beneden en van links naar rechts): Ericastraat, Bremstraat, Irisstraat, Leliestraat, Resedastraat, Veestraat en Boemenweg.

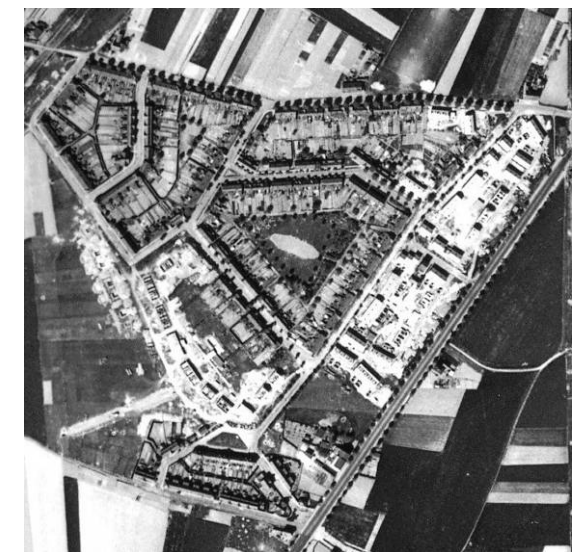
nadere analyse van het beschermde gezicht

Stratenpatroon | Bij de bouw van de wijk in 1926-1927 is het oorspronkelijke, op dat moment aanwezige stratenpatroon als uitgangspunt genomen. De belangrijkste wegen zijn de twee oude doorgaande routes Veestraat en Bloemenweg, nagenoeg rechte lijnen met plaatselijke een lichte kromming. In 1917 werd naar het plan van Stuyt een geknikte tussenverbinding tussen beide routes aangelegd, de tegenwoordige Rozenstraat, in 1926 gevolgd door de licht gebogen Irisstraat en de nagenoeg rechte Ericastraat. Tussen beide laatstgenoemde straten werden wederom verbindingsstraten aangelegd: de Leliestraat, met een knik, en de kaarsrechte Resedastraat. De stedenbouwkundige structuur van Sanderbout is in hoofdzaak opgebouwd uit straten, pleinen of open ruimtes op plekken waar straten samenkomen en afzonderlijke losse bouwblokken in een strak ritme. Straatwanden bakken de openbare ruimte af en omsluiten private en semi-openbare binnenterreinen. Dit principe is ook in de latere uitbreidingsfasen gehanteerd. Daardoor verlopen de overgangen tussen de verschillende deelgebieden in stedenbouwkundig opzicht overwegend vloeiend.

◀ Veestraat (onder) en Bloemenweg (boven) vormen de hoofdassen, waartussen in 1917 de Rozenstraat (midden) werd aangelegd.

▲▼ Het historische wegenpatroon is uitgangspunt bij de ontwikkeling van Sanderbout.

- Structuur herstellende boom
- Bestaande boom
- Groenvoorziening
- ┌─┐ Haag

Openbare ruimte | De openbare ruimte heeft een utilitair karakter en is sober en doelmatig ingericht. Op enkele kleine aanpassingen na is de inrichting tot op heden nagenoeg ongewijzigd gebleven. Alle straten zijn toegankelijk voor gemotoriseerd verkeer. De binnenterreinen zijn alleen voor bewoners met de auto bereikbaar. De inrichting van de straten bestaat uit een rijbaan van asfalt met aan weerszijden stoepen. Alleen in het noordelijk deel van de Veestraat is de rijloper deels bestraat met rode betonklinkers. In een aantal straten, waaronder de Resedastraat, Veestraat en Irisstraat, zijn naderhand aan één zijde van de weg parkeerhavens aangelegd. Ook zijn aanvullend op de rijloper parkeervakken aangebracht. Enkele kruisingen zijn als verhoogd kruisingvlak uitgevoerd. Daarnaast zijn in de straten door middel van verhoogd asfalt verkeersremmende maatregelen genomen. De straatverlichting bestaat uit eenvoudige standaardarmaturen.

(Semi-)openbaar groen | Belangrijk voor de belevingswaarde van de wijk Sanderbout is het ruimtelijk structurerend groen, dat zich zowel in het openbare gebied als in het informele, semiopenbare gebied bevindt. Belangrijke kenmerken van de wijk zijn de binnenhoven en achterterreinen in de verschillende bouwblokken, die overwegend groen van karakter zijn. Het grootste en meest karakteristieke groene binnengebied ligt ingeklemd tussen de Ericastraat, Resedastraat en Leliestraat: de zogenoemde 'Bleek' ook wel "Middenwei" genoemd.

◀ ▲ De openbare ruimte heeft een utilitair karakter en is sober en doelmatig ingericht: asfalt, stoepen, parkeerhavens, parkeervakken en snelheidsremmers (links). Boven: De veestraat in de jaren vijftig: asfaltloper met aan weerszijden stoepen.

De hoofdentree van de Bleek ligt aan de zijde van de Irisstraat tussen de huisnummers 12 en 14. Via een onderdoorgang tussen twee woningen met topgevels betreedt men het driehoekige terrein vanuit de punt. Hier splitst zich de route achter langs de achtertuinen van de woningen aan de Leliestraat, Ericastraat en Resedastraat. De uitrit voor auto's van het middenterrein, bevindt zich aan de Ericastraat. Daarnaast zijn er tussen de losstaande bouwblokken diverse voetgangersdoorsteken naar de omliggende straten.

De Bleek heeft van oudsher een groen karakter. Dit karakter wordt in hoofdzaak bepaald door de groene grasvlakten en de rijen lindes en solitaire kastanjes die het terrein omzomen. De bescheiden ovaalvormige verharding in het hart van de Bleek is in de loop van de tijd omgevormd in een trapeziumvormige asfaltvlakte. Het grasoppervlak is daardoor drastisch verminderd. Daarnaast is een deel van de oorspronkelijke groene ligusterhagen aan de achterzijde van de erven en ter hoogte van de voetgangersdoorsteken vervangen door schuttingen en muurtjes. Aan de zuidwest zijde van de middenwei deel van de groenafscherming bewaard gebleven.

◀ De Bleek heeft een overwegend groene belevingswaarde vanwege gras in combinatie met groene hagen en opgaande bomen.

Een tweede binnengebied met een van oorsprong groen karakter, weliswaar van bescheiden omvang, bevindt zich aan de achterzijde van de woningen aan de Veestraat en de Ericastraat. De entree tot dit binnengebied is gelegen aan de Veestraat. Het betreft met name grote achtertuinen met groene hagen. Een deel van het gebied is versteend vanwege de bouw van garageboxen. Ook de binnentuinen achter de woningen aan de Resedastraat en de Bloemenweg dragen bij aan de groene aanblik van de wijk. Het groen is deels vanaf de openbare weg beleefbaar. Het gebied is alleen voor bewoners van de beide straten toegankelijk.

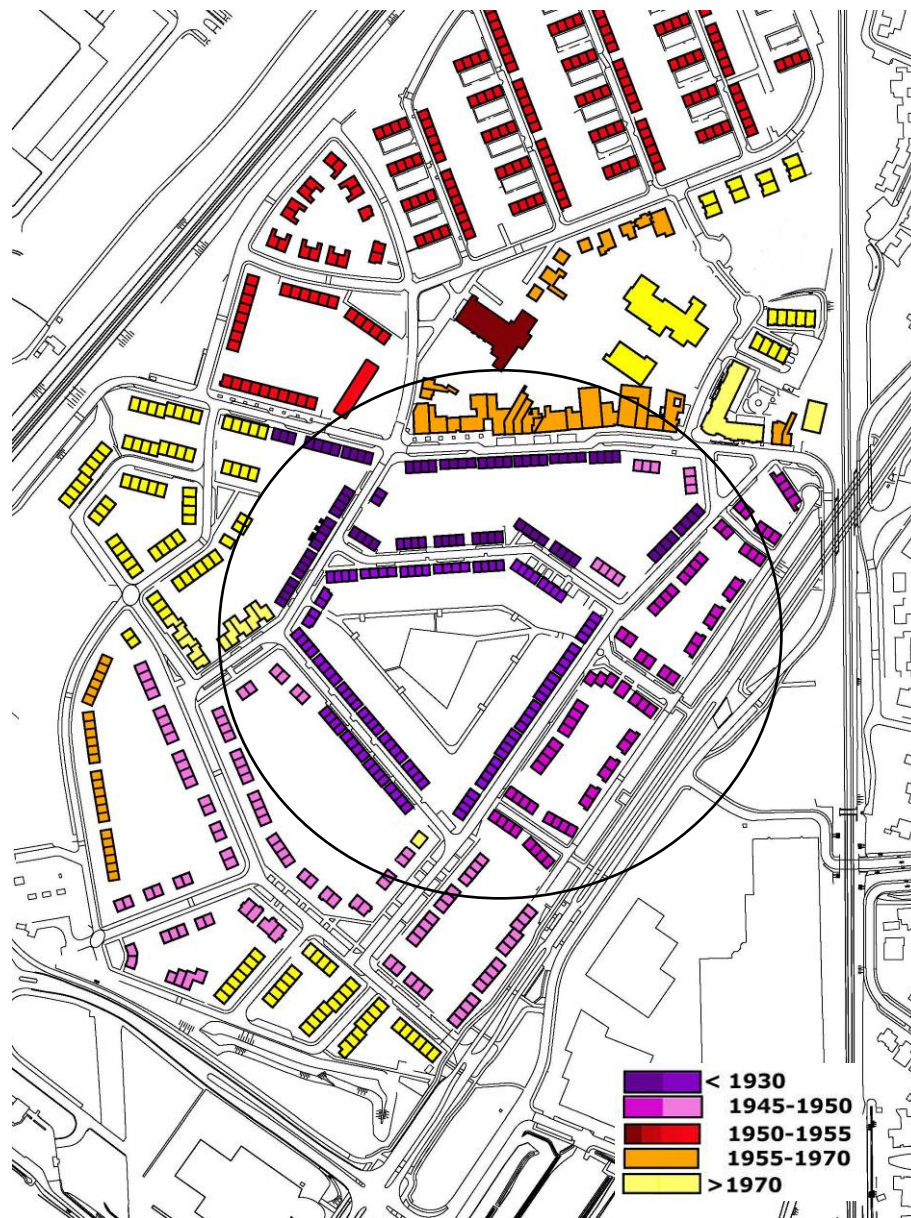
Het groen in de openbare ruimte bestaat in hoofdzaak uit laanbomen langs de afzonderlijke straten en boomgroepen op kruispunten en cruciale plekken. De oorspronkelijke laanbeplanting langs de Veestraat en de Bloemenweg is weliswaar verdwenen, maar door nieuw groen plaatselijk voor een deel hersteld. Zo heeft de Veestraat ter hoogte van het kruispunt met de Irisstraat aan de noordzijde een enkele rij laanbomen. Hetzelfde geldt voor het kruispunt ter hoogte van de Ericastraat. De deels dubbele lindenrij aan weerszijden van de Bloemenweg, tussen de Ericastraat en de Zonnebloemstraat is vrijwel nog geheel oorspronkelijk. De berm is ingezaaid met gras. Het knooppunt Veestraat-Ericastraat is driehoekig van opzet en heeft het karakter van een pleintje. Het heeft een groene inrichting met gras en enkele vormbomen langs de randen. Van een soortgelijke opzet is sprake nabij de samenkomen van de Leliestraat en de Irisstraat. Nabij het kruispunt Veestraat-Irisstraat heeft de hoek van het bouwblok een open karakter. Tussen twee bomen staat een modern, gestileerd wegwakruis. Op een aantal plekken in de wijk (zie kaart blz 28), speelt het private groen in de beleving vanaf de openbare weg een belangrijke rol in de oorspronkelijke opzet en huidige beleving van de wijk. De voortuinen van de woningen op de hoek Veestraat en Ericastraat zijn vrij diep en worden omheind door groene ligusterhagen. In combinatie met de laanbomen in het openbare gebied langs de Veestraat ontstaat een sterk groen beeld. Eenzelfde situatie doet zich voor aan de Leliestraat ter hoogte van de Ericastraat en aan de Resedastraat, eveneens ter hoogte van de Ericastraat. In diepe voortuinen van de woningen aan de Resedastraat ter hoogte van de Irisstraat staan enkele grote volwassen bomen die bijdragen aan de groene beleving van de straat. De Leliestraat heeft een tweetal knikken. Ter hoogte van deze knikken zijn grotere voortuinen aanwezig, omheind door hagen en plaatselijk voorzien van hoog opgaand, kwalitatief hoogwaardig groen.

► Fragmenten van laanbeplanting langs de Veestraat, Bloemenweg en Ericastraat.

◀ ▲ Het groen in de openbare ruimte bestaat in hoofdzaak uit laanbomen langs de afzonderlijke straten en boomgroepen op kruispunten en cruciale plekken. Op een aantal locaties in de wijk, met name op hoeken, speelt het private groen in de beleving vanaf de openbare weg een belangrijke rol in de oorspronkelijke opzet en beleving van de wijk.

Bebouwing | De structuur van de wijk Sanderbout wordt gekenmerkt door een bloksgewijze opbouw van overwegend kleinschalige bouwblokjes van vier woningen die zich samenvoegen tot straatwanden. Kenmerkend is een kleinschalig, besloten stadsbeeld. Het gevoelbeeld is overwegend uniform, mede als gevolg van de fasegewijze projectbouw, waarbij de opeenvolgende architecten een architectonisch samenhangend straatbeeld hebben nagestreefd.

De meeste panden in het centrale, gaaf en herkenbare deel van Sanderbout zijn gebouwd in de periode 1925-1950 en hebben een traditionalistische verschijningsvorm die qua maat, schaal, vorm, indeling en materialisatie aansluit bij de klassieke tuindorpgedachte. Er zijn binnen deze fase acht verschillende bebouwingstypen te onderscheiden, die achtereenvolgens zullen worden behandeld

◀ Faseringskaart van Sanderbout (inclusief Kleindorp en Achtbunder), uitgesplitst naar vijf tijdvakken: ouder dan 1930, tussen 1945 en 1950, tussen 1950 en 1955, tussen 1955 en 1970 en jonger dan 1970. Bij de aanduiding van de perioden zijn verschillende kleuren en kleurschakeringen gebruikt waarbij de oudste woningen in een donkere tint zijn weergegeven. Opvallend is dat de oudste delen van de wijk naar ontwerp van Stuyt in de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn afgebroken en opnieuw zijn gebouwd.

 Type T229A | Irisstraat 10-16 (even)

 Type T192A | Veestraat 47-61 (oneven); Irisstraat 9-15 (oneven); Ericastraat 8-22 (even)

 Type T228A | Ericastraat 30-36, 46-52 en 62-68 (oneven); Resedastraat 11-17 en 35-41 (oneven) alsmede 2-8 en 18-24 (even)

 Type T176A | Veestraat 29-45, 63-69 en 87-93 (oneven); Leliestraat 17-23 (oneven)

 Type T227A | Leliestraat 28-34 en 44-50 (even)

 Type T191A | Veestraat 31-37, 71-85 en 95-101 (oneven); Irisstraat 1-7 en 17-31 (oneven); Leliestraat 9-15, 25-53 oneven en Irisstraat 6

 Type T168A | Leliestraat 4-18, 36-42 oneven; Resedastraat 19-33 (oneven) en 10-16 en 26-32 (even)

 Type T226A | Resedastraat 1-9 en 43-47 (oneven) ; Irisstraat 8 en 18; Leliestraat 2, 20-26 en 52-56; Ericastraat 24-28, 38-44, 54-60 en 70-74 (even)

Bouwblok type T229A | Dit type, waarvan maar één bouwblok is gerealiseerd, is meteen het meest in het oogspringende bouwblok: de hoofdentree naar de Bleek vanaf de Irisstraat. Het bouwblok heeft een poortopzet: een overkluide halfronde doorgang met aan weerszijden een dubbele woning met een hoepopgaande puntgevel met schild- en zadeldaken. De dak-schilden sluiten aan de belendende woningen aan de Resedastraat en de Leliestraat aan. Het bouwblok is opgetrokken in geel en rood gevlamde baksteen en voorzien van een in rode gemetselde plint. De daken zijn gedekt met rode muldenpannen en voorzien van houten bakgoten. De deuren en staande vensters zijn voorzien van betonnen lateien en keramische onderdorpels. De halfronde boogdoorgang heeft een forse gemetselde rollaag. De voortuinen zijn voorzien van een gemetseld muurtje met penanten en een flauwe ezelsrug.

- Diverse aanzichten van bouwblok T229A
- ◄ Typering van de diverse bouwblokken in het centrale deel van Sanderbout, uitgevoerd in de periode 1926-1927 door architect Jac. Beurskens.

Bouwblok type T192A | Van bouwblok type T192A zijn in totaal vijf bouwblokken gerealiseerd: twee aan de Veestraat, twee aan de Ericastraat en één aan de Irisstraat. Ieder bouwblok omvat vier woningen. De woningen op de hoeken zijn voorzien van puntgevels met haakse zadeldaken en dakkapellen in het dakvlak. De middelste twee woningen hebben een zadeldak evenwijdig aan de straat met centraal een dakkapel. Tijdens een eerdere renovatie zijn de keramische pannen van het dak verwijderd en vervangen door grijze betonpannen. De woningen zijn aan elkaar gespiegeld vanuit de centrale as. Elke woning omvat een deur en twee vensters op de begane grond. De hoekwoningen hebben op de verdieping in de geveltop vier vensteropeningen met daarboven één betonnen latei. Ook de deuren en de vensters op de begane grond zijn voorzien van betonnen lateien. Verder zijn de vensters voorzien van keramische onderdorpels.

Bouwblok type T228A | Type T228A komt zeven keer voor in Sanderbout: drie bouwblokken aan de Ericastraat en vier bouwblokken aan de Resedastraat. Dit bouwbloktype komt sterk overeen met het voorgaande model T192A, met als verschil dat de hoekwoningen zijn voorzien van mansardekappen en de dakvlakken zijn gedekt met rode muldenpannen. De bouwblokken zijn onlangs gerenoveerd, waarbij de gevels zijn gereinigd.

◀ T192A: Veestraat, Ericastraat en Irisstraat.

▶ T 228A: Ericastraat en Resedastraat.

Bouwblok type T176A | Van bouwblok type T176A zijn in totaal vier bouwblokken gerealiseerd: drie aan de Veestraat en één aan de Leliestraat. Ieder bouwblok omvat vier woningen met een zadeldak evenwijdig aan de straat. De woningen, twee aan twee aan elkaar gespiegeld, zijn voorzien van puntgevels ter hoogte van de entrees, gedekt met zadeldaken. Tijdens een eerdere renovatie zijn de keramische pannen van het dak verwijderd en vervangen door grijze betonpannen. Elke woning omvat een deur en twee vensters op de begane grond. Het bouwblok heeft in de geveltoppen twee vensteropeningen met daarboven één betonnen latei. Ook de deuren en de vensters op de begane grond zijn voorzien van betonnen lateien. Verder zijn de vensters voorzien van keramische onderdorpels.

Bouwblok type T227A | Type T227A komt één keer voor, namelijk in de Resedastraat. Dit bouwbloktype komt nagenoeg overeen met het voorgaande model T176A, met als verschil dat de puntgevels zijn voorzien van een afgeknotte geveltop, zogenoemde wolfseinden, en dat de dakvlakken zijn gedekt met rode muldenpannen, voorzien van houten bakgoten. De bouwblokken zijn onlangs gerenoveerd. De gevels zijn gereinigd. In het dakschild zijn dakkapellen aangebracht.

◀ T176A: Veestraat en Leliestraat.

▶ T 227A: Resedastraat.

Bouwblok type T191A | Van type T191A zijn in totaal twaalf bouwblokken gerealiseerd: drie aan de Irisstraat, vier aan de Veestraat en vijf aan de Leliestraat. Het bouwblok omvat vier woningen in twee bouwlagen met een asymmetrisch zadeldak evenwijdig aan de straat. De woningen, aan elkaar gespiegeld vanuit de middenas, hebben centraal in de voorgevel twee entrees van de middelste twee woningen. De entrees van de woningen op de hoeken zijn in de zijgevels aangebracht. Tijdens een eerdere renovatie zijn de keramische pannen van het dak verwijderd en vervangen door grijze betonpannen. De voorgevel omvat op de begane grond twee deuren met links en rechts hiervan twee liggende vensters. Op de verdieping staande vensters, waarvan de buitenste twee vensters telkens zijn gekoppeld. De vensters op de begane grond zijn eveneens gekoppeld door middel van een betonnen latei. Ook de deuren op de begane grond zijn voorzien van betonnen lateien. Verder zijn de vensters voorzien van keramische onderdorpels.

Bouwblok type T168A | Er zijn zeven bouwblokken van het type T168A: vier in de Resedastraat en drie in Leliestraat. Dit bouwbloktype komt nagenoeg overeen met het voorgaande model T191A, met als verschil dat de dakvlakken zijn gedekt met rode muldenpannen, voorzien van houten bakgoten. De bouwblokken zijn onlangs gerenoveerd. De gevels zijn gereinigd.

◀ T191A: Veestraat en Leliestraat.

▶ T 168A: Resedastraat.

Bouwblok type T226A | Van type T226A zijn in totaal acht bouwblokken gerealiseerd: twee aan de Resedastraat, vier aan de Ericastraat en twee aan de Leliestraat. Het bouwblok omvat vier woningen in twee bouwlagen met een asymmetrisch zadeldak evenwijdig aan de straat. De woningen, aan elkaar gespiegeld vanuit de middenas, hebben centraal in de voorgevel twee entrees van de middelste twee woningen. De entrees van de woningen op de hoeken zijn in de zijgevels aangebracht. Het bouwblok is gedekt met rode muldenpannen. De houten bakgoten lopen door bij de zijgevels. De voorgevel omvat op de begane grond twee deuren met links en rechts hiervan twee liggende vensters. Op de verdieping zijn staande vensters, waarvan de buitenste vensters telkens zijn gekoppeld. De vensters op de begane grond zijn eveneens gekoppeld door middel van een betonnen latei. Ook de deuren op de begane grond zijn voorzien van betonnen lateien. Verder zijn de vensters voorzien van keramische onderdorpels.

- ◀ T 226A: Achterzijde van de woning
- ▶ T 226A: Resedastraat.

Resumé | Karakteristiek voor Sanderbout is de nog herkenbare opzet als een compacte, zelfstandige woonwijk met voorzieningen in de vorm van woningen, winkelpanden en een kerk in de naastgelegen uitbreiding Achtbunder. Het merendeel van de winkels ligt aan de Veestraat en in het gebied rondom de Gemmakerk. Sanderbout heeft een gevarieerd stratenpatroon met zowel korte, rechte en langere geknikte straten. De Veestraat en de Bloemenweg fungeren als hoofdtoegang tot de wijk. Het stratenpatroon vertoont een zekere hiërarchie. De wegen met de breedste profielen zijn de Veestraat, de Bloemenweg en binnen Sanderbout zelf de Ericaweg.

De straten omsluiten bouwblokken van uiteenlopende afmetingen en vormen, opgevuld met woningblokken van telkens vier woningen. Sommige woningen hebben een klein voortuintje of staan direct aan de trottoirs. Een aantal voor- en zijtuinen zijn nog op de oorspronkelijke wijze van de trottoirs gescheiden door gemetselde muren of door hagen. Veel woningen hebben diepe achtertuinen. Dit geldt niet voor de bouwblokken waarvan ook de binnenterreinen zijn ontsloten, waaronder het bouwblok met de Bleek. De ontsluiting van de binnenterreinen vindt plaats door middel van stegen tussen de bouwblokken.

- ◀ [Overzicht van het te beschermen gebied \(bron \[www.bing.com/maps/\]\(http://www.bing.com/maps/\)\).](#)
- ▶ [oude boom op de middenwei](#)

In Sanderbout zijn beperkte (semi)openbare groenvoorzieningen, afgezien van de relatief grote Bleek in het bouwblok Ericastraat - Resedastraat - Leliestraat. Dit groene middengebied is ontsloten door een stelsel van doorsteken tussen de bouwblokken, met een hoofdentree in de vorm van een poortgebouw aan de Irisstraat, deels voorzien van ligusterhagen en bestaat voorts voornamelijk uit een grasveld, omzoomd door lindes en een enkele kastanje. De groene uitstraling van de wijk wordt verder deels ontleend aan met hagen omzoomde voortuinen in combinatie met volwassen bomen en boomgroepen in het openbare gebied.

Het grootste deel van de bebouwing in Sanderbout bestaat uit complexmatige woningbouw. Door nuanceverschillen in architectuur zijn deze complexen als afzonderlijke eenheden herkenbaar. Desondanks bestaat op het niveau van de hele wijk een zekere stilistische eenheid en samenhang, doordat alle woningen in een relatief korte periode in de jaren twintig zijn gebouwd en zich daardoor weer onderscheiden van de architectuur uit opvolgende perioden. De in baksteen opgetrokken en met pannendaken gedekte woningen zijn traditioneel van opzet en hebben één of twee bouwlagen met kap. De meeste bouwblokken zijn halfopen, maar op veel plaatsen staan de soms lange rijen woningen zo dicht opeen, zoals aan de Veestraat, dat een gesloten bouwblok wordt benaderd. Met de redelijke onderlinge afstanden tussen de wo-

ningen beantwoordt dit complex nog aan de oorspronkelijk gewenste opzet van het tuinwijk principe

waardestelling

Waardering

Sanderbout herinnert aan het mijnwerkersverleden van Sittard-Geleen. Deze mijnwerkerswijk is gebouwd volgens de filosofie van het tuindorp.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de wijk verder uitgebreid met o.a. Achtbunder en kreeg de wijk diverse eigen voorzieningen zoals een school, winkels en een kerk.

Van het oorspronkelijke tuindorp zijn op dit moment nog maar twee woningcomplexen gaaf bewaard gebleven. Het betreft de complexen, die dateren uit de periode 1926-1927 en zijn ontworpen door architect Jac. Beurskens.

Dit gedeelte van de wijk is van bijzondere waarde vanwege de gaafheid en de karakteristieke ruimtelijke en esthetische kwaliteit. Deze waarden maken het toe een voor Sittard-Geleen uniek geheel. Het is het enige gaaf bewaarde voorbeeld van een arbeiderswijk volgens de opzet van tuinstadwijk.

◀ **Integrale waarderings- en advieskaart met typering van het groen en de waardevolle bouwblokken.**

Nadere typering van de waarden

Het uit 1926-1927 daterende deel van Sanderbout is van waarde vanwege de *schoonheid, de onderlinge ruimtelijke en/of structurele samenhang, dan wel haar wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde* en meer in het bijzonder vanwege:

- De betekenis voor de mijngeschiedenis van de regio met name voor wat betreft de wijze waarop huisvesting werd geboden aan de eerste mijnwerkers in Sittard.
- De uitdrukking van de sociaal-maatschappelijke verandering als gevolg van een snelle industrialisatie door de mijnbouw in de omgeving. Vanuit een sociaal maatschappelijke context uit het begin van de twintigste eeuw werd invulling gegeven aan huisvesting van mijnarbeiders op basis van de tuindorpfilosofie.
- De betekenis voor de geschiedenis van de Sittardse ruimtelijke ordening en stedenbouw, met name door de bijzondere samenhang van bebouwing, groen en openbare ruimte; Het stedenbouwkundige ontwerp van het oudste deel van Sanderbout is van de sociaal geëngageerd architect Jan Stuyt, een van de bekendste ontwerpers van tuindorpen, die als hoofdarchitect van de vereniging "Ons Limburg" (het overkoepelende orgaan van woningbouwverenigingen in Limburg) meerdere mijnkoloniën ontwierp. De latere stedenbouwkundige ontwerpen van de uit-

breidingen de wijk zijn van de hand van de bekende Nederlandse stedenbouwkundig ontwerper Jos Kleijnen.

- De onderlinge ruimtelijke en structurele samenhang, tot stand gekomen op basis van het herkenbare stedenbouwkundige concept van de tuindorpfilosofie, welke gaaf bewaard is gebleven. Het gebied is van waarde vanwege het ontwerp met straten, (binnen)pleinen, en markante plekken en de wijze waarop de karakteristieke bebouwing ten opzichte van elkaar en de openbare ruimte is gesitueerd.
- De visuele en architectonische kwaliteit van de bebouwing in het gebied. De bebouwing kent een diversiteit aan architectonische uitwerkingen, bijzondere architectonisch accenten en bijzondere detailleringen.
- De architectonische gaafheid van de bebouwing in het gebied. De bebouwing wekt een oorspronkelijke indruk of heeft veranderingen ondergaan waarbij het oorspronkelijke beeld herkenbaar is gebleven.
- De ruimtelijke en visuele kwaliteiten van de aanwezige groenstructuur en groenelementen, zoals plantsoenen, bomen, hagen en tuinen, die voortkomen uit de opzet van de wijk volgens de tuindorpfilosofie. De groenstructuur is in zekere mate gaaf bewaard gebleven. Op een aantal plaatsen is het echter noodzakelijk om groenelementen te herstellen overeenkomstig het oorspronkelijke concept.

◀ kaart met de begrenzing van het te beschermen gebied.

Begrenzing | De begrenzing van het beschermenswaardige gebied is zodanig gekozen dat het sterk samenhangende deel van de wijk, de fase die in 1926-1927 ontstond, in zijn geheel wordt omsloten. De grenzen vallen grotendeels samen met het beloop van de infrastructuur.

De noordelijke begrenzing ligt over de as van de weg van de Veestraat. De oostelijke begrenzing volgt het verloop van de Ericastraat vanaf de Veestraat tot aan de Resedastraat. De Resedastraat is de grens aan de zuidwestzijde, met inbegrip van de vier bouwblokken aan de westzijde van de straat. Vervolgens loopt de grens vanaf de Resedastraat via de achtertuinten van de woningen aan de Irisstraat door tot aan de Veestraat. Drie bouwblokken in het noordelijke deel van de Veestraat vallen binnen de plangrens.

De exacte begrenzing is weergegeven op de nevenstaande kaart.

- ◀ Stedenbouwkundige waarde: samenhang bebouwing, groen en (semi)openbaar gebied
- ▶ Samenhang tussen ruimtelijke, esthetische en functionele kwaliteiten van bebouwing, openbare ruimte en groen, gerealiseerd op basis van de tuindorpfilosofie.

Aanbevelingen en randvoorwaarden

De typische verschijningsvorm van Sanderbout inclusief de combinatie en samenhang met Achtbunder en Thienbunder maken de wijk interessant. Het samenspel van de historische gelaagdheid, bijzondere architectuur, hoogwaardige (semi)openbare ruimte en groen vraagt om een integrale (stedenbouwkundige) visie op de gehele wijk, die vanuit de huidige toestand inspeelt op toekomstige ontwikkelingen.

De toekomst van de wijk moet vanuit de cultuurhistorische betekenis en waarde worden benaderd, waarbij tevens de nodige creativiteit kan worden aangewend. Vanuit cultuurhistorisch perspectief blijft echter voorzichtigheid geboden. Daarom volgen hier enkele randvoorwaarden en aanbevelingen voor de bescherming, het beheer, en versterken van de kwaliteiten bij de herontwikkeling van Sanderbout. De randvoorwaarden zijn als normale tekst aangegeven. De aanbevelingen zijn cursief gedrukt.

A Stedenbouwkundige aspecten

1. Het integrale concept van losse en gescheiden blokken met spaties en hoek- en groenaccenten (open ruimten) is typologisch van belang. Dit integrale concept dient behouden te blijven.
2. De verschillende blokken moeten een samenhangend en herkenbaar geheel blijven vormen.
3. *De verschillende aanbouwen en vrijstaande bijgebouwen op de achterterreinen vormen een verstoring van het stedenbouwkundige beeld. Het is wenselijk om inferieure aanbouwen te saneren en meer eenheid aan te brengen in de aanbouwen en vrijstaande bijgebouwen.*
4. Het behoud van de onderstaande stedenbouwkundige aspecten is van belang:
 - verloop van de straten
 - (semi)openbare open ruimten en groenstructuren
 - rooilijnen
 - hoofdbouwmassa's en gevelopbouw (afgeschuinde hoeken, topgevels etc.)
 - zichtlijnen
 - open ruimten tussen de bouwblokken
 - goothoogte
 - dakstructuren; kapaanzichten, nokrichtingen, dakhelling, steekkappen

B Architectonische aspecten

5. De baksteenarchitectuur met plaatselijk een accent in de vorm van siermetselwerk is van primair belang en dient gehandhaafd te blijven. Dit geldt met name voor de gevels die vanaf de openbare ruimte zichtbaar zijn. De eenheid van de gevels van de verschillende woonblokken in het complex dient gehandhaafd te blijven. *Het is derhalve niet wenselijk om woon-*

blokken uit het complex te slopen en op deze plaats nieuwbouw te plegen, omdat daarmee de eenheid in kleur en baksteen-textuur van de gevels verloren gaat en het risico aanwezig is dat er een lappendeken ontstaat. Daarentegen is wenselijk om de bestaande gevels, met de patinalaag, die is ontstaan door decennialange weersinvloeden zoveel mogelijk te behouden. Agresieve reiniging of schilderen van gevels is daarbij niet toegestaan. Opnieuw voegen is wel mogelijk (conform bestaand).

6. Het is belangrijk om de ritmiek van de gevels gevelopeningen te behouden. Het verdient aanbeveling om de invulling van de vensters in de voorgevels uit te voeren volgens het oorspronkelijke ontwerp, waarbij bovenlichten en een verticale indeling met een onderverdeling van glasroeden is toegepast. De bovenlichten en verticale indeling is van primair belang, de onderverdeling met glasroeden van secundair belang. Kunststof of metalen kozijnen zijn niet toelaatbaar. Geheel geïntegreerde rolluiken behoren tot de mogelijkheden. Rolluikkasten dienen te worden vermeden. Het is zaak om de oorspronkelijke diepteligging van de vensters in het gevelvlak te respecteren.
7. De bestaande voordeuren met grote glasopeningen verstoren het architectonische beeld van de gevels. Een in hoofdzaak gesloten deurvlak met klein venster in de bovenzone conform het oorspronkelijke

- ontwerp is wenselijk, uitgevoerd met een grote mate van ambachtelijkheid en detaillering. De uitvoering van deuren en vensters dient op elkaar afgestemd te zijn.
8. *Functionele toevoegingen aan de gevels (ontluchtingsroosters, brievenbussen, rolluiken en opvallende gevelmarkeringen) kunnen het beste worden vermeden, uitgezonderd wanneer deze aspecten zorgvuldig worden vormgegeven en ondergeschikt zijn aan de architectuur.*
 9. *De daken waren in het verleden gedekt met keramische pannen. Bij renovatie van het complex gelegen aan de in de driehoek Leliestraat, Resedastraat en Ericastraat zijn deze keramische pannen teruggebracht. Het is wenselijk om de huidige afdekking van betonpannen van het overige deel van het beschermde gezicht eveneens te vervangen door keramische pannen in de oorspronkelijke kleur.*
 10. Gelet op de detaillering van de baksteenarchitectuur is het van belang dat karakteristieke gemetselde schoorstenen behouden blijven.
 11. De huidige dakkapellen zijn qua maat en schaal nog overeenkomstig het oorspronkelijke ontwerp en vormen architectonische elementen op de dakvlakken. De nog bestaande tweedeling van de vensterinvulling is van primair belang, evenals de zinken wangen. *Waar mogelijk is het wenselijk om de oorspronkelijke indeling en materialisatie en detaillering van de ramen en dakranden van de dakkapellen terug te brengen.*
 12. *Het is wenselijk om de oorspronkelijke houten betimmering met detaillering (thans vervangen door trespa) van goten en dakkapellen te herstellen.*
 13. Het gebruik van synthetische kleuren en kleurcombinaties is niet wenselijk. De kleur van het houtwerk aan de gevels (daklijsten, vensters en deuren) dient in overeenstemming te zijn met het ingetogen karakter van de architectuur en *kan het beste in één lichte kleurstelling met donkere accenten worden samengevat, zoals ook in het oorspronkelijke ontwerp.*
 14. *De woningen aan de Ericastraat, Resedastraat, Leliestraat en de poortwoningen aan de Irisstraat zijn gerenoveerd, waarbij de gevels zijn gereinigd en deur en vensterinvullingen zijn vernieuwd en hersteld. Dit is een initiatief dat navolging verdient in het overige beschermenswaardige deel van de wijk.*
- C Openbare ruimte**
15. Het stratenpatroon vormt de stedenbouwkundige onderlegger van het projectgebied. Straatprofielen, driehoekige pleintjes en voortuinen hebben van oorsprong een duidelijke samenhang met het bebouwingspatroon (zichtlijnen). Bij herontwikkeling van de wijk dient hiermee rekening te worden gehouden.
 16. *De inrichting van de openbare ruimte zou aan uitstraling winnen wanneer deze meer afgestemd zou worden op het oorspronkelijke concept: Op dit moment is er op verschillende plaatsen sprake van een verspringend straatprofiel met inhammen en parkeervakken. Het is wenselijk om bij herinrichting van de straten een rechte rijloper terug te brengen, met aan weerszijden een voetgangersstrook in gebakken klinkers, welke van de rijbaan is gescheiden door middel van (hardstenen) banden of molgoten.*
 17. *De rijloper kan worden uitgevoerd in asfalt of in gebakken materiaal. Bij parkeren in de straat indien mogelijk slechts één zijde van weg daartoe benutten. De parkeervakken zoveel mogelijk uitvoeren als een rechte strook, tussen trottoir en weg en niet als inhammen in het trottoir. De markering van de parkeervakken daarbij op subtiele wijze vormgeven.*
 18. De wijk bevat een aantal waardevolle groenvoorzieningen, waaronder de driehoekige pleintjes op de hoek van de Ericastraat met de Veestraat en de hoek van de Irisstraat met de Leliestraat. Ook de driehoekige voortuin ter plaatse van Leliestraat 19-23 vormt een belangrijk groen element in de openbare ruimte. Deze locaties vragen om een verbijzonderde positie en een duidelijke inrichting, waardoor ze als pleintjes herkenbaar zijn.

Het is noodzakelijk om deze groenelementen te handhaven en waar nodig te versterken.

19. *Het groene karakter van de Bleek behouden en versterken. Bestaande bomen handhaven en waar nodig aanvullen volgens het oorspronkelijke concept. De amorfe verharding in het centrale deel van de Bleek herstellen in ellipsvorm volgens het oorspronkelijke opzet.*
20. *De doorsteken vanuit de openbare weg naar de Bleek behouden en verbeteren. Het is wenselijk om de hoofdentrees een meer uitnodigend karakter te geven. Ook is het wenselijk om de secundaire toegangen (paden tussen de woningen) op te waarderen, door deze waar nodig opnieuw voorzien van groen blijvende hagen in overeenstemming met de oorspronkelijke opzet.*
21. *Op dit moment zijn in tuinen aan de achterzijde van de woningen die grenzen aan de Bleek op veel plaatsen garages gebouwd. Hierdoor is op de scheiding tussen achtertuinen en Bleek een diffuus en rommelig geheel ontstaan. Van oudsher waren de tuinen van de woningen doormiddel van groenblijvende hagen afgescheiden van de Bleek. Door voor de garages een nieuwe afscheiding aan te brengen, die eenheid uitstraalt, kan de kwaliteit en belevingswaarde van de Bleek aanmerkelijk worden verbeterd. De afscheiding zou kunnen bestaan uit een groenblijvende haag, met ter*

plaats van de garages uniforme houten poorten.

22. *Bij herinrichting van de Bleek is het wenselijk om de asfaltlaag te vervangen door een meer kwalitatief hoogwaardigere klinkerbestrating.*
23. *Een zelfde concept zou kunnen worden gekozen voor het deels verrommelde binnengebied achter de woningen aan de Veestraat en Leliestraat. Ook hier is het wenselijk om het binnengebied voorzien van een groene inrichting conform de oorspronkelijke planopzet. De achtertuinen en de doorsteken naar de achterterreinen kunnen hierbij opnieuw worden voorzien van groene hagen.*
24. *De laanbeplanting van de van oorsprong doorgaande Veestraat en Bloemenweg behouden en versterken door middel van het aanvullen van de bestaande bomenrijen. De bomenrij langs de Veestraat te plaatsen aan de noordzijde van de straat.*

D Overige aspecten

Alhoewel de onderstaande gebieden buiten het voorgestelde beschermde gezicht zijn gelegen is het wenselijk om bij de herontwikkeling van de wijk rekening te houden met de cultuurhistorische waarden:

25. Het openbare gebied rondom de Gemmakerk vervult een schanierfunctie binnen het samenstel aan concepten en is in die zin de verbindende factor. Het is wenselijk om op een zorgvuldige wijze met dit gebied om te gaan.
26. De Gemmakerk (1952), is een belangrijk voorbeeld van een naoorlogse wederopbouwkerk uit het oeuvre van Boosten. *Het is aanbevelingswaardig om de kerk op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen en met het oog op de ontkerkelijking van de samenleving eventueel te zoeken naar een verantwoorde herbestemming van de kerk.*
27. *In het zuidwestelijke deel van de wijk Achtbunder (dat is ingeklemd tussen de Bremstraat en de Geraniumstraat) is de oorspronkelijke stedenbouwkundige opzet van Jos Klijnen gaaf bewaard gebleven. Het is wenselijk om de stedenbouwkundige structuur van dit deel van Achtbunder bij de herontwikkeling van de wijk, mogelijk te handhaven.*

Geraadpleegde bronnen

Archieven | Gemeentearchief Sittard-Geleen, Bouwarchief, archiefnummers 1777, 1778, 1203a en 1203b.

Literatuur | Boudewijn, P.M., 'Sanderbout-Kleindorp', in: *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold*, Sittard 1984, 154-165.

Boudewijn, P.M., 'Over de naam Kleindorp', in: *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold*, Sittard 2003, 157-160.

Brom, J., 'Jan Stuyt, architect', in: *Elzeviers geïllustreerd maandschrift*, jaargang XVI, juli-december, deel XXXII, 1906, 219-229.

Maas, S., *Jan Stuyt, architect van de 121 woningen te Sanderbout-Kleindorp*, Sittard 2005.

Internet | www.sanderbout.nl.

© 2010 | Buro4 Monument en Ruimte

Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik van de opdrachtgever is toegestaan. Bronvermelding is verplicht. Voor het overige mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op welke andere manier, voor doeleinden anders dan hierboven vermeld, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteurs.

Buro4 heeft met alle mogelijke zorg getracht de rechthebbenden ten aanzien van bestaand beeldmateriaal te achterhalen. Een ieder die van mening is rechten te kunnen doen op illustraties wordt verzocht zich met Buro4 in verbinding te stellen. Voor contactgegevens, zie www.buro4.nl.